

AZ

URBÉRI TELKEK

ÖRÖKÖS MEGVÁLTÁSÁNAK

TERVE ÉS HASZNAI.

DEÁK FERENCZ, KLAUZÁL GÁBOR,
BEÖTHY ÖDÖN, SZENTKIRÁLYI MÓRICZ

ÉS

BEZERÉDJ ISTVÁNNAK

AJÁNLVA

IRTA

ZÁBORSZKY ALAJOS.

POZSONYBAN,

NYOMATOTT SCHMID ANTAL BETŰIVEL.

1843.

Pro grege per regem et legem.

AJÁNLÁS.

Vannak és nem kis számmal e honban emberek, kik erényeik malasztos öntudatának kiskörű édenében élve, bár kitüntetések nélkül is, betöltik emberi és polgári állásukban a véletlen által kitűzött helyüket; — vannak, még pedig szinte nem keve-

sen, kik a haza közügye- és közjavára, mint az egész társasági lánczolatnak egyszerű kapcsai, egymásba gyűrűződve, végigsimulnak a jelen és jövő nemzeti haladás csendes folyamán; — és ismét vannak, de már ezek ritka és áldásdús tünemények, kiket a polgári élet közszinpadán történt első fellépésüknél már, mellyet a hazafiság ösvényén tesznek, a közfigyelem méltán kísérni szokott; — és ezen dicső honfiak legjelesbjei közé so-

**rott Deák Ferencz, Klauzál Gábor,
Beöthy Ödön, Szentkirályi Móricz
és Bezerédj István! — titeket a köz-
vélemény, mint olyanokat, kiket ma-
gas polgári erények, tiszta hazafiság
s rendületlen jellem, lángész, tudo-
mány s törvényhozói képesség éke-
sítenek; — miért is, mint mondám,
polgári életetek nyilvános szakától
fogva méltán kísér Magyarország
közfigyelme, közszeretete, méltány-
lása és az egész haza őszinte tisz-
telete.**

Vegyétek tehát, dicső honfiak!
szinte határtalan tiszteletem zálogául e jelen munkácskámat; én pedig e helyen már hálaérzettel köszönöm ezen ajánlásnak szíves elfogadástok által történt megtiszteltetését; s hiszem erősen, hogy: mit parányi képességem elmulasztani kénytelen volt, — azt a reám nézve megtisztelő s általam nagyra becsült barátságtok szíves gyöngédséggel fogja elnézni, — tán menteni is.

Előszó.

Tisztán áll előttem, hogy az, ki valamelly nemzet multját figyelmére sem méltatva, vagy a jelen követeléseit megvetve, a jövőbiztosításának mintegy önkényt kínálkozó föltételeit szinte tán gúnymosolylyal mellőzi, — szóval: meg vagyok győződve arról, hogy azon egyes személy, vagy akár morális testület, melly a hajdan és jövő vágyait a minden perczezel elillanó jelenben kiegyenlíteni nem tudja, kibékíteni nem akarja, a törvényhozás és kormányzás legfőbb és legnél-

VIII

külözhetlenebb kellékével nem birván, — a törvényhozás- és kormányzásra egyaránt képtelen. — Ám maga a híres Burke azt mondá, hogy: „Neigung zum Erhalten und Geschicklichkeit zum Verbessern sind die beiden Elemente, deren Vereinigung den grossen Staatsmann bildet,“ — és ép ezért soha, de soha nem válhatik többé az ugynevezett „Hochtory“-kból, vagy tespedő aristocratákból egy valódi statusférő sem, ki maga vagy elvbarátival állandóan és czélszerűleg kormányozni képes lenne; valamint ellenben a minden áron izgató „destruc-teur“-ők is szinte alkalmatlanok valamelly nemzet polgári átalakításának kellő létrehozására; — mert amazok: a tespedő aristocraták, saját érdekeik mákonyának szédítő nedvétől velőig átázva, csak a mult és őseik mohlepte csonka és béna, sőt nem ritkán már lelketlen szobrainak tömjénezők minduntalan, — a jelen és jövődőknek jótékony élet-

mozgalmaikat gúnyolják, vagy daczos erőszakolásaik által szinte ellenható makacsságra ingerlik; — emezek vagyis a „destructeur“-ök pedig, lázas álmok szülte ábrándaik után száguldva, a hajdankor tiszteletreméltó emlékeinek eltapodására is készek, — semmivel sem pótolhatók sebes rohanásukban azt, minek eltiprására maguk és társaik vágynak. — És innen ered az is, miszerint e két ellenható felekezet mindegyike egyaránt eltéveszti saját célját, — gépileg kiszabott körben kábulásig forogván, holnap és istenadta minden napesten át ép azon indpontra visszakeringők, a honnét naponta kiindulának; — ám a polgári köz- és az egyéni magányélet együtt okvetlenítik, miszerint a polgári és egyéni tökélyesbülés kifejlődésének egymásra halmozandó eredményei közt, a múlt vagyis a történeti emlék, ama nélkülözhetlen higany, melly ugyan a múlttal a jövő kor tényezőit kellőleg összeforrasztandó, egyszersmind an-

nak tartós nyugalmaért is kezeskedik. — Igen! a törvényhozó vagy kormányzó testületnek nem lehet, és magas hivatása fenséges céljának kényszerű kockáztatása nélkül nem is szabad a polgári élet ezer meg annyi nemű viszonyhatásu tényezőit erőtetve szét-tépdelni, vagy szinte maguk az illető polgárok közt mesterkéltten elkülönző ellenséges osztályokat hasogatni, — sőt e részben lelesve az anyatermészet bölcs működését, miszerint a világ állati, növényi és ásványi roppant mindenségének számtalan milliárdokból álló egyéneit minden kényszerített elszakasztó határ nélkül egymásba olvasztja, — ugyanigy, mint mondók, az anyatermészet e jótékony működését követve, minden törvényhozó- és kormányzónak kellő bölcsesége főleg abból áll, hogy a megtartás és javítás egymásba szövődő elemeivel kiegyenlítve minden hézagokat, az illető nemzet millió egyéneit közös érdekeik kölcsönös átolvasztása által össze-

forrasztani törekedjék, miről egyáltalában csak vétkes könnyelműség vagy kába elbizottság felejtkezhetik meg! — hisz a kiholt nemzedék, vagy a már elrothadt ősök bár babérral ékesített ravatalaihoz az élő ivadékot lekötni nem lehet, s az élők kárával a holtak számára józanul senki sem követelhet figyelmet; — mert valóban ha szabad volt őseinknek magukról rendelkezni s intézvényeiket reánk hagyni, ugy mi lehet természetesb, mint: hogy mi élők is rendelkezve magunkról, saját belátásunk- és körülményeinkhez illesztett intézvényeinkben szinte utódinkra átszállhassunk? —

És mégis hányan vannak, kik magukat conservativeknek nevezve, egyre azt pattogják, hogy a polgári élet- vagy statusban a legcsekélyebb követelésekben sem kell meg-egyezni!?! — mert minden illy követelések

helybenhagyása új meg újabb követeléseket éleszt, ezek teljesülése pedig a létező polgári álladalmat fölforgatandja, s forradalmat okoz! — Az istenért! ugyan mit mondjunk mind ezekre? — hisz ezen állításnak minden szava üres, vagy igen is tele van kába önkénnyel; ugyanis a többség önerejénél fogva határozhatván, minden illy helybenhagyás tehát egyes vagy kisebb számuaktól eredhető akaratot föltételez; — de valljon e világon mi függ magányakarattól? — és mi az, mibe mások és többek akarata be nem folya? — avvagy csak azt akarjam én és más, mi ennek vagy nekem kellemes és így tetszik is? — ugyan van e, ki az idő sebes futását s ezzel saját elévülésünket, ha akaratunktól függene, meg nem akasztaná? — s lehet e olly hatalmas valaki, hogy az idő változásával együtt magunk, körülményeink, szóval mindenünk megváltozásának sikerrel ellenszégülhetne? — Hát uraim! a pápa beléegyezett

a reformatióba? vagy belé-nem-egyezésével azt meggátolhatta e? — tetszett e a velenceieknek, hogy a világ kereskedése tőlük eltávozva, más iránynak indult, más utat vőn magának? — akarták az angolok Amerika felszabadulását s függetlenségét? — nem! — s ismét ezerszer és számtalanszor sem fogják megakadályozhatni az illy hasonnemű eseményeket! mert a törvényhozás és kormányzás mind véletlen, mind szándokos hibái és elmulasztásai, annyival inkább pedig bünei vaskövetkezetességgel okvetlenül megtermik méregvegyes gyümölcseiket!!! — s ép ezért maga a leghatalmasb akarat sem lehet a polgári életbe vágó javítások helybenhagyása- vagy félrevetésének józanul használható rugója, mivel az illy helyeslő vagy tagadó cselekvények csalhatlan s egyedüli próbaköve csak az igazság és jogszerűség lehetvén, csak ez fog kezeskedhetni, valljon az akarat bölcsesség vagy kábaság, —

valljon igazság szerint vagy igazságtalanul használtatott e?!? — Hisz egy követelést sem akaríni helyeselni — ép olly kaján önkénykedés volna, — mint azon akarat, melly minden követelést legott létesíteni vágynék, szinte buta fogultsággá fajulna; — és mivel valamelly józan követelés helyeslése után más és több ferde követelések is támadhatnak, csak azért tagadja meg a törvényhozás vagy kormány pusztá akaráta amazok létesítését is? — valóban nem! — pedig annyival inkább nem, minthogy épen a józan követelések kellő pillanatbani helyeslése által egyaránt izmosul a törvényhozás és kormány hatalma, minden fonák és ártalmas követelések nyakszegése és az izgató követelők csuffátételére.

Igaz ugyan, hogy noha a politicában a titkolózás szokott legtöbbnyire vétkes sze-

repet játszani: mégis nyíltan meg kell val-
 lanunk, mikép a polgári átalakulás szakaiban
 az újabb életerők és tápelemek kifejlődése
 szinte új hiányok, vagy ha úgy tetszik, nya-
 valyák kíséretével együtt szokott mutatkozni;
 de im ezen elválaszthatlan ikerjelenetből csak
 az a statusbölcseési tanulmány, miszerint
 amaz új erőket ép azért kell használni, mert
 erők, és hogy maga a polgári élet e mellöz-
 hetlen nyavalyákat általuk annál könnyebben
 kiállhassa; — azok pedig, kik józan és kor-
 szerű követelések teljesítése ellenébe szegült-
 ellenzésüket a polgári állománynak általa le-
 endő felforgatásával mentegetik, meggondol-
 hatnák, mikint a polgári testület egészségét
 rontva, annak mindig kora halálát nem azok
 mozditják elő egyedül, kik annak idegét és
 ütereit kábán hevítő lázitalokkal mindegyre
 felborsozzák; hanem azok is egyaránt siette-
 tik a polgári testület végleheletét, kik az an-
 nak idejében kellő tápot tőle elvonva, a vér-

nek talptól agyig lövelő szükséges körzését mesterkelt szorítgatásokkal gátolandók, — elvégre elébb-utóbb azt meg is fojtják.

És így, uraim! örülni kell, hogy a kormány bölcs és szerencsés fölfogás következtében egy kevésbé szabadabb tért engedett a korkérdések és józan követelések sajtó útjani fejtegetéseinek; — ám a sajtószabadság és köznyilvánosság, mint mindenütt, hol működhetik, nagy részben — pedig ez főczélja — már kiapasztotta, úgy nálunk is kiapasztandja lassúdan a népromlottság posványait; mert tagadni nem lehet, hogy a sajtó föltalálása óta, de kivált az első hirlapoktól s ezek szaporodásával lépést tartó nyilvánosság- s vele karöltve megjelenő műveltség- és szelidségtől kezdve, erkölcsileg hatalmasbak a trónok, biztosabbak az uralkodók, erősbek és szabadabbak a nemzetek, gyengébbek (és ez

szerfeletti nyereség) a privilegiumok, tisztábbak a tudományok, hanyatlik a fanatizmus, istenibb a vallás, gyéresebb a babona, szűkült a homály, terjedtebb a világosság, virágzóbb az ipar, serényebb a szorgalom, szabadabb a kereskedelem, általánosabb a művészet, szemesebb a közvélemény, bátrabb az igazság, erősebb a jog s érvényesebbek a törvények, félénkebb az ármány s az alattomoság, undokabb a rágalom, beteg az önkény, kedveltebb a nyilvánosság, fenségesebb a honszeretet, több a hazafiság, termékenyebb az ész, épebb az értelem, malasztosabb a jószívűség, nyugodtabb a lélek, jótékonyabb a részvétel, szelidebb a korszellem, — szóval: emberibb az egész emberiség, s innen-onnan nem sokára tán szabad lesz szabaddá is lennie mindenkinek!?!

Nincs a közigazság és nyilvánosság környezte trónok- s uralkodóknak biztosabb

öre, nincs a honnak erősebb védőfala, mint annak népe és ennek szeretete; mi ellen szinte nincs hatalom, nincs ármány, nincs olly mesteri gonoszság, melly bármilly ügyessége mellett is zöld ághoz jutni vagy győzedelmeskedni bírna: a melly trónnak a joguralom és igazság képezi testőrseregét, a melly ország közszabadságon, szabad földbirtok-, személy- és vagyonbátorságon és a közterhek arányos felosztásán feneklik, az népében mint „invincibile armada“-jában nyugton bizhatik! Nem is létezhetik olly tan, melly elveivel, annál kevesbbé ábrándaival, az illy hont forradalom terévé tehesse; nem! valóban nem lesz illy honban bármilly régi és ősi castai és személyes zsarnokság elégge erős magát fentarthatni, vagy valamelly uj ármány és hatalom elégge cseles, ócska kelméit abba becsempészhetni.

Eljő és nincs tova már azon idő, melyben az álomnak hirdetett theoriák a practikusok daczára gyökeret vérévén a polgári életben, hatályosan működendének. —

Valljon ki tudta meggátolni, hogy Lafayette szövétneke el ne üzze Polignac éjjelét? — Uraim! a nép álma is valósággá válhatik, kivált ha sokan hiszik, hogy a népek a szabadságról csak álmodnak. S ugyan ez okból mondta gróf Széchenyi István a „Hitel“ 257-ik lapján, hogy: „Britanniában hajdan a privilegiált földesur készebb vala vérét ontani, mint feudális alkotmányából egy hüvelyknyit is engedni, — a minek következtében, ha t. i. józanabb intézkedésre nem kényszerített volna, ma szintolly szegény és tehetetlen lenne, mint mi vagyunk. — Azt minékünk igen természetesnek s megbocsáthatónak kell látnunk s itélnünk, mert mi sem kívánczunk

az elavult rozsdás systema bilincseiből szabadulni, ámbár mi példa-használás által igen is jól s minden bizonynyal tudhatjuk → s ha nem tudjuk, csak önhibánk — milly valódi létre és eleven életre juthatna hazánk minden honbelink felszabadítása és polgári jussokban részesülhetése által. — Az angol előtt példa nem volt: hogy valljon mit szülne az alkotmány egyenlő kiterjesztése az ország minden lakosira? s azért ha ott hajdan az előítéletekkel teljes földesur önkényesen jóbbágynak concessiókat egyben és másban tenni nem akart, s arra végre önlöte miatti aggodása kényszeríté, van e annál természetesebb? — mint valóban nincs természetlenebb: hogy mi illy nyilvános utmutatásokat nemcsak nem követünk, de még jobb felvilágosításával s kifejtésével sem foglalatoskodunk, sőt azokról hallani sem szeretünk, jóllehet egész existenciánk homokon alapul.“

Hisz ama gonoszoknak s minden polgári álladalmak ellenségeinek akár személy-, akár castai érdek és hiúság rút gőge dajkálta merényeitől — miknek egyedüli céljuk a zavargás, vagy többnyire a legemberibb uralkodók elűzése, szóval: urcsere volt — mondom: ilyen ármányos gonosz merényektől lényegesen különböznek a néphaladás életmozgalmai; azok ugyanis — mint a hon és világ historiája tanítja — ám eredjenek a praetorianusoktól vagy a janicsároktól, ám Dózsa (?) vagy Rákóczyaktól, ám idéztessenek elő mint Rómában a Tarquiniusok, mint Athénben a Pisistratusok ellen, — a népekre alldást soha, sőt mindig átkokat szoktak árasztani! s istenemre mondom s polgári hitemre esküszöm: illy merényekre a népetek akarat soha sem bírta, s ezután — csak igazsággal lépjenek elejükbe — még ármány sem birandja, mert érzik ők és tudják, mikép halalaha, leginkább most, az emberi ész világ-

szertei kifejlődésének okvetlenségén támadott s a kor lelke sürgette polgári átalakulást igénylő jelen idejében van a népeknek egy erős, igazságával hatalmas és a haladást vezérelni tudó kormány környezte trónra nélkülözhetlen szükségük olyannyira, hogy illy trón és kormány nélkül Scyllába ütődve szétzúzódnék a polgári álladalomnak Charybdist kerülő bármilly remekül készült s bármilly álügyességgel kormányzott hajója.

De majd eszembe sem jutott munkám tartalmáról (miről e helyen leginkább illenék) szólani, — jele, hogy előszót — mellynek hogy miért és minek kell lennie? voltakép nem is tudván — írni nem tudok. — Bocsánat, szives olvasó! a többek közt ezen hiányomért is, hisz e munkácskám czime már maga hiven sejteti annak tartalmát. — Hogy pedig az urbéri telkek örökös megváltásának

a törvényhozásban és a sajtó útján annyiszor elmondott s ismert részletesb indokait e füzérkében ismételni fölöslegesnek tartva, — leginkább a szabad földbirtok által egyedül létesíthető nemzeti, bel- és külreható s nálunk még hiányzó közerő- és tekintélyről szoltam, oka az: miszerint tudom, hogy a ki az urbéri és minden földbirtok szabaddá-tételének hazánk feldicsőítése, gazdaggá-tétele és nyugalma biztosítására vezető okait a közpolgári vagy statusélet magasabb tekintetéből nem méltányolandja, annak a magányérdekek annyi még végteten összeütődéseiből saját javára kifacsart önzéselt legyőzni minden erőködés mellett is képtelen leendek; — amugy is, uraim! kinek a haza java és a közboldogság nem legfőbb mindené, s érte — ha kell — áldozatot is hozni nem tud, vagy nem akar; az — önérdékeinek rabja lévén — másoknak is csak mint szolga használhat.

Azonban mégis meg kell említenem, hogy rendületlen meggyőződéseem szerint az urbéri telkek örökös megváltását czélszerűleg és közmegrázkodtatás nélkül csak úgy lehet parancsoló törvény által létre hozni, ha a) az urbéri telkek örök megváltása lassúdan és több éveken áthúzódva történik, mert a robotok egy pillanatbani eltörlése a honi földművelést szerfölött megrázkodtatná; — b) ha az illető földesurak kielégítő tökéletes kárpótlást kapnak; — s végre c) ha az urbéri telkek örök megváltására szükséges pénzösszeget megszerezhetéséről szinte az ország és a kormány gondoskodik.

És így e három főelvre alapítva tervemet, egyedül csak azt igénylem felőle, hogy — kivált más ügyesbek ápolása és javítása által — mindegyre jobban ki fog világlni, miként az urbéri telkek örök megváltása és a

földbirtok szabaddá-tétele nem csak kívánatos és hasznos, de szinte a fentebbi elvek szerint lehetséges is.

A mi pedig e jelen igénytelen munkáskámnak támadható bírálóit illeti: azoknak az ügy érdekében, mellyért irtam, már előre örvendek; — hisz a könyvbírálás egyáltalában szükséges; — és kivált ha a dolgot, ha az ügyet magát veti szigorú szemle alá, üdvös hatása bizonyos; sőt ha személyt bárdolna is, nem olly nagy átok, melly égbe hathasson, s általa elkárhoznánk; — ámbár illykor nem egyéb egy rossz rendőrnél, ki szüntelen a munkás és jobb emberek körül alkalmatlankodva, a henye heréket, a naplopó ásitókat untig el mellőzi, és folyvást legyezi. — Továbbá fel tudom fogni és méltányolni még azt is, hogy lehetnek ezerféle szemponatok és különböző bíráló tekintetek; de átlátni

soha sem tudtam különös természetét azon különös bírálóknak, kik nem irással, nem nyilván a közönség előtti czáfolatokkal, hanem a megbírált egyén iránt szinte nyájas barátságot himezve, — igen! az író célját, az írottak irányát titkos természetük még titkosabb hatásához szabva, eltorzítják, vagy az író személyét rágalmazva, ugyanazt gúnyolják bizonyos — előttük ismeretes — adatokat nem kereső s nem követelő körökben.

Ugyde, uraim! vannak — s ezt naponta látjuk — a polgári társas élet mindig haladó folyamának majd lassúdan hempelygő, majd szemlátomást alá- és felmerülő árhajzai közt némileg zajosb és egymásba ütődő ömlések is, mellyek felzudulva ellenileg csapdossák egymást, s néha itt-ott ki is lökődnek szabott medreikből; míg a természet rendes ha-

tása ki- és lesimit mindent, s tükörsimára egyenlíti a dagály- és apály-vágta hullámos habredőket. — A feszültség-szülte szerföltti illy izomhuzódást pedig jótékony ernyedés szokta követni.

Azonban a lelki világ küzdterén is szinte gyakran földagadnak az érzelmeknek a szellemmel egybeolvadt és szövődött életzajai elannyira, hogy sokszor egyesek véleménye- s meggyőződésének az ellenkezőkkel különben üdvös surlódásába szenvedélyek nyomulnak, miket nyomban ismét szenvedélyek követnek; míg indulatos és szédítő hányatásuk után az ész hidege a sziv hevét, a sziv tüze viszont az ész fagyát kölcsönhatólag egymásba csorgatva, azon rendes életmelegségbe lecsendesülnek, melly egyfelől az ész jegétől, másfelől a sziv lángjától megóvja közre szentelt törekvéseinket. — A

XXVIII

vér a testben talptól föig löveli cseppjeit, s a vér jobb része a szíven szökvén át, — vajmi természetes annak többszöri lobra-hevülése is! — azért igen hibásan számolna, s minden bizonynnyal tévutak valódi tekervényeibe bonyolódnék az, ki megfelejtkézve a gyarló emberről, — tőle minden perczben, minden várt és nem várt rá özönlő viszonyokban, mindig erős férfiút követelne. — Keblünk csak raktára olvadó s dagadó vágyainknak: minden tehát, mit jogosan igényelhetünk egymástól, csak az: hogy hiúságunk és gyengeségeink nemes irányúak legyenek! — s hibáink fonnyadt füzérében becsületesség is zöldeljek, s türelem — kölcsönös türelem karoljon egy honi testületbe össze mindnyájunkat!!! —

És ezek után bizom benned, szíves olvasó! hogy czéhbeli fonáksággal — mint föl-

szabaduló mesteremberektől szokás — tőlem nem fogsz első műveimben remeket követelni, mert ezen, mint mondám, czéhbeli kívánságodnak — ha van — (és nekem leginkább elhiheted) megfelelni, valamint most, úgy máskor és soha sem leszek képes.

S végre: nem olly jó ugyan e jelen munkácskám, mint sokan kívánnák, s magam is ohajtanám, — nem olly sükerült, mint lehetne, s kivált másoktól telnék: de nem is olly rossz, hogy érte pirulnom kellene. — Azért is, szíves olvasó! e füzérke jóságáról ne az én gyenge ügyességem, hanem tartalmával együtt czéljának tisztasága feleljen; — hiányait pedig saját képességed könnyen pótolandja. És mivel azon mesterséget, miszerint másoknak jégre-vezetése végett a beszéd gondolatok eltitkolására fordíttatik,

XXX

meg nem tanultam, — egyedül azt, mit lehetete és eszembe jutott, — de nyíltan irtam le Pozsonyban, september 4-ik napján 1843. évben.

Záborazky Alajos.

AZ

URBÉRI TELKEK

ÖRÖKÖS MEGVÁLTÁSÁNAK TERVE ÉS HASZNAI.

Britannia s Franciaország vérzivatarjai mit bizonyítanak egyebet, mint „szegénység miatti megvívást?” mert mind azon borzasztó convulsiók, mellyek egy és más országot oly fertelmesen megráztak, mi egyébből vették legvalódibb eredetüket, mint abból: hogy a' tehetős rész, melly hatalommal volt fölruházva, a haza minden terhinek vitelét az alacsonyabb, de a hazafiak nagyobb részin akará mindig hagyni — mit ez végkép tűrni és szenvedni nem tudott s nem akart, s elvégre rablánczait ketté törte, azoknak, kik őket úgy szólván fogva tartották, legnagyobb ijedtségükre s ideigleni kárakra tagadhadlan, de egyszersmind legnagyobb valódi hasznukra s mai tartós jólétükre is; mert ezen kényszerített változások következtében ők most határ nélkül s minden tekintetben jobban bírják magukat s boldogabbak, mint régi helyzetükben lennének, mellyért annyit fáradtak s harczoltak, s mellynek további fentartása végett, legnagyobb szerencséjükre a csatát elvesztették. (*Gr. Széchenyi István Hitel 257 l.*)

Mutasson, a ki tud, egy országot, melly urbér alatt vagy urbér által meggazdagult, s én ellenben el fogom hallgatni, mikép az urbér vagyis a szerfölötti nagyobb résznek birtoktalansága miatt minden országoknak, minden országlásoknak és nemzeteknek rendeltetésük célja körül csak tébolyogni lehetett; — el fogom titkolni, mikép

urbér alatt a nemzeti gyarapulás, a statusgazdálkodás és gazdagság lehetlen mivé válik; — el fogom hallgatni, mikép a nagyobb résznek birtoktalansága miatt a kisebb rész birtoka és sajátja tartós és kellő bátorságra sem juthat, sőt mivel a birtokos kisebb rész a birtoktalan többségben és viszont ellenséget gyanítva, barátot azonban soha sem szemlélhetvén, bizonyosan vetélytársát látja szüntelen, s a kölcsönös bizalom illy minduntalani apálya közben a természet törvénye szerint ellentétileg föltételezve levő elmaradhatlan dagálytól félni s borzadni kell mindig; azon terjedő féltékenység pedig, mellyel honunkban és mindenütt a privilegiált osztály valódi és ál jogait, sőt birtokát is a jogok- és földbirtokból kizárt sokaság ellenében szüntelen őrizni szokta, vajmi hív és biztos jele a birtoktalan sokaság kellő ezer és több éves ércztürelmének, csálhatlan kezese birtok utáni vágya igazságának s abbóli kizáratása igaztalanságának!

És itt, uraim! itt az ideje, késni már nem lehet, nyíltan ki kell mondani, mit gróf Széchenyi István a Kelet népében is őszintén megvall: hogy „Magyarországban általán véve a

földbirtokosnak igazi tulajdona nincs“, míg ősiség (mint ő mondja) s míg urbér leszen (mint én hiszem). Ugyszinte ellentétül dobra kell ütni, mikép a jelen ivadék a sajátság és birtok említett fonák állapotának nem szerzője, nem alapítója, csak örököse levén, őt attól megfosztani nem lehet, nem szabad; mert egy igaztalanság kiirtására más igaztalanság használása országos büntett volna, vagyis: nincs joga — hogy tisztábban szóljak — a statusnak, annál kevesebbé a birtoktalan osztálynak, a nemességet, annak kárával, joga- és birtokaiból bármilly uton kivetköztetni; de van igazsága, kárpótlás mellett, a majdnem minden polgári jogokból kitagadott többségnek földbirtokot, emberi és polgári jogokat törvényszabta uton magára is átruházni. Igenis meg kell szünni valahára (mert ezt a status czélja, a joguralom és polgári közigazság kívánja) az erőtetett ingyeni munkák, mindennemű dézmák, robotok és a népesség birtoktalanságának, de csak fölkéletes és méltányos kárpótlás mellett; mi ha ajánltatik, köteles a nemesség elállni áljogaitól, hacsak őseinek bünrészesevé válni nem akar, melly bűnnek általunk ismétlése ugyis bünt föltételezne ellenünk. Ha valahol, itt kell tisztába hozni a dolgot; —

ha valahol, itt kell tisztán értenünk egymást. — Azt mondtam fentebb, hogy jelen helyzetünkben a magyar földbirtokosnak nincs igazi, azaz „*veri nominis*“ tulajdona; mi annyit teszen: hogy honunkban és mindenütt, hol urbér által a' nép egy kis osztály javára az ingatlan vagyis földbirtokból s ennek megszerezhetéséből kizáratik, ott „*veri nominis proprietas*“ — a senkinek sem lehet a' földből; — és ezen állításomat ha valaki (mit nem hiszek) átlátni vonakodnék: „*argumento ad hominem*“ kívánom beh bizonyítani; ugyan mit mondana a magyar nemesség, ha megfordítva s véletlenül a nép (pedig ez a többség) az urbért ellene állította volna föl, és „*sine ipso de ipso*“ rendelkezve, egy-egy telket bocsátott volna haszonbírásába, mind azon határtalan, szakról szakra, évről évre növekedő országos és megyei terhekkal, mik alatt a honi többség „*sine ipso de ipso*“ a kevesebbiség által rászabotva, mármár alig teng? — a társas élet elleni ezen igaztalanság bizonyára nem lehetne kedvére, de javára sem a magyar nemességnek! — holott jelen állapotunkban egy pár százezer nemes legalább is tíz millió ember ellen ép ezen igaztalanságokat századoktól fogva folytonosan gyakorolja: a hol tehát, mint nálunk, a szerfölött

kisebb rész a szerfölött nagyobb részt a föld megszerzethetéséből, e természeti és mindenkit isteni s emberi és polgári törvény szerint illető jogából, „sine ipso de ipso“ kizárja, ott — quod erat demonstrandum — a szó valódi értelmében igazi sajátja, azaz „veri nominis proprietas“ — a senkinek sem lehet; de mivel, mint mondtam, a mostan élő nemes ivadék ezen fonák és igaztalan állapotnak nem szerző oka, csak örököse, sőt mivel a nemesség nagyobb részének jelen birtoka saját szerzeménye, és mivel az apák bűneiért a gyermekeket büntetni igaztalanság lenne, — ép azért, valamint a nemességet saját birtokától megfosztani véték volna: ugyszinte a nem nemes és nem birtokos nagyobb részt, vagyis a népet, csak azért, mert elődei ostobasággal vétkeztek, továbbá is birtoktalansággal büntetni akarni, olly bűn volna, melyért a nép méltán neheztelne: kötelesek tehát, mint mondók, egy részről a birtoktalanok tisztelni a birtokosok tulajdonát, ugyszinte más részről tartoznak a birtokosok is, hacsak őseik bűnét s pedig azokénál nagyobb veszedelemmel ismételni nem akarják, a birtoktalanokat az urbértől tökéletes kárpótlás mellett fölmenteni; minek létrehozására a status és törvényhozás nem csak köteles, de

hivatva is van; — és ez azon igazság, melyet a telek népe méltán várhat, és ez azon tartozás, melyet a nemességnek illik is kell is teljesítenie, hacsak hazája javát, a békét és csendeséget kártékony ingerlő daczczal, bűnös könnyelműséggel kockáztatni nem akarja.

Itt az ideje tehát s pedig elhalaszthatlanul: a közczélu, országos, de a fenálló tulajdont sem sértő engedmények által a keletkezhető pártok vészes mesterkedéseinek elejét venni, a mindig növekedő okvetlenség okozta elégtelenségnek csüggedetlen egyetértéssel gátat és véget vetni, nehogy ezen sokat-ígérő és sokat-követelő szakban, a komolyság, a teendők szakában, a közjó, a haza és a trón iránti közös és általános buzgalom s tántorithatlan hűség helyett, mindenki és mindenűnk fölibe a gyűlöletesség, a gúny s minduntalan személyt szabdaló czáfolódás mérges dagálya zúduljon; — nehogy a tettetés, a hazugság, az ingerkedés s alacsony koholmányok egy részről, másfelől ismét a hajdankori elkábultság, a henyesség, a gondatlanság, a hizelgés s minden javítás elleni daczok harsány riadásai közben a jónak, az üdvösnek kellőleg áthatni ne lehessen;

— hogy a legjobb akaratú emberek is elnémulni vagy önkénytelen testi és lelki ájultságba dermedni s hidegvérü semlegeességbe fásulni ne kényszerítettessenek. — Ritkák és csak villámkint szoktak az illy tét- és eredménydús pillanatok az emberiség és nemzetek forgandó életében megjelenni, — és ha e szerencsés pillanatok illantában a multnak tengeréből fölmerülő gyöngyök, az igazság kincsei, kellő élénkség- s éberséggel nem használtatnak, — ha, mondom, e röpké idővel minden nyom, hatály és sikor nélkül elhangzanak az ész és a józanság, a közczélu javaslatok mint egyedüli nemzeti őrangyaloknak intő szavai: nem, valóban akkor senki sem tudja fentartani vagy megelőzni a nem méltánylott kor lelkének mindegyre dagadó árvait; — nem, senki sem fogja az illy káros halogatás és gúnyolt türelem szülte egyenetlenkedés vészeinek kiszámíthatni hatását.

Félre tehát a pártoskodással! közegyetértés vezessen bennünket egy közös nagy célra, a hon javára! — hisz van egy, mindent kiegyenlítő, minden embert kielégítő, minden felekezetnek megfelelő üdvszerünk; és ez az igazság nagy-

szerű, mindenható hatalma. Ez legyen vezércsilagunk, fölötte pedig a nyilvánosság őrkdjék, melly által hirdetni s tudatni kell mind a kormánynyal, mind a honi polgárokkal egymás iránti viszonzos kötelességeiket és tartozásaikat! — Legyen gondunk az általános fölvilágosodásra, ezen már világsszerte és így nemzeti nélkülözhetlen nagy ügyre; különben az idő-dajkálta kívánsatok mellözése vagy szinte megvetéséből Europa éjszaki szélétől egész déli végpontjáig bekövetkezhetnek a féken nem tartható polgári viszonyok önmagukra hagyatásának halálos vonaglása. — Szűnjenek meg a pártos szemrehányások, mellyek mit sem használva, csak újabb és újabb keserőségekre ingerelnek; kézenfogva és karöltve menjünk, siesünk belépni a közigazság szentegyházába, a honi törvényhozásba, áldást és békét s közkielégítést árasztva édes hazánk minden lakosaira! — Ne, uraim! ne engedjétek külmozgalmaknak hazánkba is beszökhető ragálya vagy a körülmények hatalomszaya által kezeitekből kicsikarni, a mivel magatok üdvösben és legczélszerűbben önkényt tudnátok bánni. Azért tenni, mint többször mondom, s pedig folytonosan sokat kell tenni a multból eredt igaztalanság megszüntetésére, hogy

lássá, tapasztalja, és meggyőződhessek valahára honi népünk, mikép tudunk s akarunk nélküle is, fölötte és felőle, javára ügyelni s magyar nemzeti nagylelkűséggel áldozni is valamit. Az igazság legyen beszédünk, irataink és tetteink egyedüli célja; ezt megkívánhatjuk a kormánytól, s ezt kötelességünk megadni a népnek is, melly századok óta epedve eseng utána. Becsületesség és mérséklet legyen segédünk, s mit sem kell félni, a nép továbbá is tűrni fogja az igazságosan megosztott terheket, míg ferde, fonák, sőt minden polgári jogok ellenére, saját veszélyünkre elszigetelt jelen állásunkban, a nép csak irigyelvén helyzetünket, gyűlöli az őt minden legfőbb honi javakból kizáró s tőle még a társas élet közös igazait is megtagadó alkotmányunkat.

Nézzük bár hazánknak akár politikai, akár diplomaticai, akár financialis állását, — vegyük szemügyre akár bel-, akár külviszonyainkat, és minden mélyebb fürkészet, szigorúbb bírálat nélkül, első tekintetre már meggyőződhetünk nemzeti életünknek mind belső, mind külső általános pangásáról: nemzeti gazdálkodásunk gazdag forrásai, a nép, e nagy tömeg birtoktalansága

miatt parlagon tengve, kiapadni indulnak; inger a szorgalomra itt-ott alig, ellenben inger az elégtelenségre mindenütt mutatkozik; honunk kereskedése, ausztriávali összeköttetésénél fogva (mert ez fonák s igazságtalan adó- és vámrendszerünk mellett nem is lehet máskép), súlyegyent vesztve, káros alárendeltetésben sialik, és míg kölcsönös vámrendszer által Ausztria és Magyarország föl nem ocsúdik, s meg nem gyógyul kereskedésünk ájultsága, a legterhelőbb passivitásban kell maradnia külkereskedésünknek; belülről ismét az adózó nép nem győzhetvén ingyen csinálni a közlekedés naponta több számban követelte utainkat, nem ritkán tapasztalók, hogy némelly vidéken a gazdák fölöslegüket termesztési áron alól is alig tudják eladni, holott pár mérföldnyi távolságban, kivált őszi tartós esők által sár borította utainkon, vagy inkább két árok közé szorított sártengeren át, a közlekedés lehetlensége miatt, mások csak nagy áron pótolhatják szükségüket; illy és még számtalan ferdeségek sorvasztó mirigye ideglázás kórba süllyeszti honi életünk egészségét, s téjmézzel megáldott hazánkat keserőségek fészkévé alacsonyítja. — Mit szóljak polgári életünkről? — hisz tudni vagy kérdezni kell előbb: van e a

magyar hazának minden polgárai között közpolgári élet? vagy hogy közös öncsalódásunk következtében csak hiszszük álpolgári életünk valóságát?! — pedig ki nem tudja, hogy e földön mindennek s így a nemzeteknek is csak belső polgári életük hatályosságától függ egyedül külső életük minősége, azaz tekintete, becsülete, nagysága és méltósága is. Tudnunk kell ismét, mi föltételezi polgári életünk említett nagy következtéseit, vagyis honunk bel- s kültekintetét? — tudnunk, ismernünk kell hiányainkat, érezni betegségünk sérveit, hogy átlássa kiki és készséggel fogadhassa a nemzeti egészségtelenség ellen bizonyos sikerrel használandó gyógyszereket. — Mi az oka tehát polgári életünk hiányának? vagy hol és miben rejlik és honnan fakad alig lábadozó nemzetiségünk kárözöne? Nem másból, uraim! mint a népbirtoktalanság rendszeres következtéseiből, mint alkotmányunk, kormányunk és tisztathatóságunk sajátságiból, mikben minden bajainkat feltalálhatjuk. Igenis, minden országok és nemzetek nagysága ezen polgári háromság összes működése- és hatóságától veszi eredetét; és e három hatóság képezi mindenkor a társas élet közgyulponjtját; és így a melly országban az alkotmány a népet nem illeti,

vagy a hol egy igen kis osztály az igen nagy részt mintegy kitagadva a társaságból, az alkotmány áldásiból is kizárja, — hol a kormány csak ezen kis osztálylyal, a nagy rész hozzájárulta nélkül, ennek személye, vagyona, szóval: mindenéről szabadon rendelkezik, — hol a tiszthatóság, ismét a kis részből állva, magyarázza és hajtja végre a törvényeket, kezeli a mindenbeni felügyelést, terjesztgeti minden fölötti gyámságát: ott, uraim! vagyis nálunk — mert ezek honunkban mind divatoznak — polgári beléletről s kültekinetről álmodni sem, ellenben haldoklásán aggódni igenis lehet és kell. Elismerem ugyan tiszthatósági municipalis megyei rendszerünk ritka áldásait s jótéteményét, mint nemzetiségünk őrfalát, — tudom azt is, hogy Európa minden szabad nemzetei előtt nem sok idő múlva a magyar municipalis rendszer mintául fog szolgálni: mind e mellett mégis elzárt körbeni működése s a népnek belőlei kizáratása vészterhes, leggyengébb oldala marad megyei helyhatóságunknak; és ezt el nem tagadhatom.

Minden honban tehát a' nemzet általános belső polgári életének épsége föltételezi külső tekintetét

is olyannyira, hogy annak gyengülte- vagy szinte elenyésztevel előbb-utóbb, de mindig kora hanyatlás martalékaul esni kénytelen lesz a' haza, bel- és külhatásának súlyával együtt. Ezt betűről betűre igazolja a' tapasztalás, szórul szóra bizonyítják a' világ történetei: milly ritka és rendkívüli erőnek öntudatában fénylett Spanyolország az európai hatalmak közt, milly nagy tekintélyvel birt egész Europa sorsának elhatározásában castiliai Izabella és arragoniai Ferdinándnak uralkodása alatt! midőn az említett országnak apróbb királyságai egy hatalmas egészbe olvadva, a' nemzeti 's polgári élet tétereje már belről tért is alig, tápot pedig épen nem levén, külre kelt, s mint megmutatta, tudott is hatni, sőt a negyedik világ-résznek, Amerikának ugyanez időszakbani föltalálása újabb és újabb hágsóul szolgált növekedő nagysága tetőpontjának elérésére; — és ismét milly hamar sodródott le a mélybe V. Károly alatti fényes hatalmának magasságáról, már a nevezett királyok unokája II. Fülöp kényuralma által! kinek kislelkű szűkkeblűsége valamint korának, úgy népének sem tudta felfogni szép irányu hajlamát, — nem tudta méltányolni saját nemzetének erejét, mit félni tudott inkább, és elnyomni törekedett,

semhogynak használni tudta volna; — s Alba híres miniszterével együtt ásta Spanyolország számára ama sirt, melyben hosszú évsoron át tetszhalálban sinlődvé, csak jelenünkben mutatkozik nemzeti életének újra hasadó hajnala. — Sikerült ugyan II. Fülöpnek a' vérben uszó inquisitio és szüntelen füstölgő máglyák rémületes áldozatai által a pyrenei félszigetet a reformatio- és vallási mozgalmaktól megóvni: de Németalföld csüggedést nem ismerő, mindig győzelmes állhatatossággal kivitta mégis magának mind polgári, mind vallási szabadságát, azon király hatalma és zsoldosai ellen, ki büszke dagálylyal szokta mondani: „a nap nem nyugszik soha le országában.“ Spanyolország ellenben e zsárnok alatt elvesztvén polgári beléletének téterejét, évről évre, szakról szakra mindinkább hanyatlani volt kénytelen, s mint tudva van, beléletével kültekintetét is egészen elvesztette. — Franciaország ezer és négyszáz éveken keresztül belső polgári életének majd hanyatló, majd izmosult élénksége szerint hatott külre is, s el lehet mondani, hogy belről jól rendezett hatalma által volt csak képes tiszteletre bírni maga iránt a külföldet; a 6-ik század elején Chlodovig, — a 8-ik végén és a 9-ik kezdetén

Nagy Károly, — később Szép Fülöp és XI. Lajos alatt, mint mondók, majd nőtt, majd fogyott e sötét hajdankornak nyomasztó súlya által beléletének épsége: de mégis szembeszökik, mikép Franciaország említett szakaiban, valahányszor belső polgári élete törvényszabta uton zsarnoki nyomatás nélkül működhetett, szintannyiszor biztosítva volt külső méltósága is. Ugyanigy álltak Franciaország bel- és külviszonyai XII. Lajos és némileg I. Ferencz uralkodása közben; de midőn ez utóbbi király és méginkább ennek gyenge és esztelen utódai, a vallási szabadságot üldözve, zsarnoki önkény-nyel tapodták a nemzet polgári életerejét: akkor a belegyenetlenség és pártos hadak dühe széttépven a polgári belélet hatályát, Franciaország gyorsan lépdelt elébe végpusztulásának, míg IV. Henrik és ennek nagylelkű, jó s nemesszívű tanácsnoka Sully, mindent rendbe hozva, új lelket lehelték Franciaország veszendő s nyavalygó polgári testébe. Ugyanigy, noha absolutismusi erőszakkal (minek utóbb nem maradtak el szinte siralmas következései), tartották fen Mazarin és Richelieu Franciaország belerejét és külhatalmát annyira, hogy még a 30 éves háborúban főszerepet játszhatott; XIV. Lajos is csak a nemzeti élet belere-

jével volt képes a spanyol trón örökösödéseért megkezdett hadat sikerrel viselni; kényuralmának e fényfordulata után pedig mindegyre hanyatlék hatalma, és valódilag nem is a külviszonyok hatályossága okozta Franciaországnak ez idő ótai ájulását; minek folytában már XV. Lajos alatt vajmi keveset nyomott szava az europai hatalmasságok körében! — Nem, valóban nem a külviszonyok ölték meg a francia nemzet beléletét, hanem a polgári belélet fölötti, mind személyes avvagy auctocratori, mind castai önkénykedések csonkították meg kültekintetét, mig végre a jezsuiták, az ocsmány ágyasok és hazug udvarnokok, nádálytermészetű casták s a nép birtoktalansága földúlták és széttépték polgári életének mind belre-, mind külreható lényegét! és el és be kellett következni már a szerencsétlen XVI. Lajos alatt a francia nép forrongása fertelmes iszonyainak. — Hasonlóul, arányt tartva egymás közt, nőtt vagy fogyott Britanniában is az angol nemzet belereje és külhatalma: milly magas és fényhires polczon állott Angolország külnagysága, polgári beléletének következtében, Erzsébet téterős korában! midőn ellenben a Stuart-ivadéku mindnégy királynak a nép s parliament jogait és a vallási

szabadságot egyaránt üldöző uralkodása alatt a pártokra oszlott nemzet, magával is alig birva, külre hatni képtelen volt, sőt I. Károlyt saját erőszakoskodása által előidézett népforrongás dühe szinte a vérpadra vitte; II. Jakabot pedig számkivetésbe üldözte; — de ezek után ismét az orániai Vilmos és a hannoverai Guelphek okos és nép-s korszerű uralkodása alatt a belső polgári és vallási szabadság helyreállítása után eljutott Britannia a 18-ik század végével Europa-, sőt világszerte tisztelt mostani hatalma- s tekintetének rendkívüli magas polczára, mellynek ha valaha valamibe vészes ütődést kell szenvednie, mint a mai adatok is igazolják, azon vész egyedül a nép birtoktalansága fog lenni!

Igy lön és így kell történni ennek mindig s mindenütt! azaz: ha valamely országnak erős és közös létalapon nyugszik polgári belélete, külhatásának is okvetlenül kell erősülni. Följegyezte a történetíró Svédországnak ugyanez okokból eredő, Wasa Gusztáv és Gusztáv Adolf alatti hatalmát; tanuja a historia az orosz birodalom I. Péter alatti hasonló elvek okozta óriásos izmosulásának; — tudjuk Poroszország II. Fridrik alkotta nagy-

ságának okait; — magának Törökországnak is voltak Európában illynemű bár futó és mulékony fényszakai; II. Mohamed, I. Szelim, II. Szolimán téterős uralkodása alatt, a mennyire tudniük az Izlám és Alkorán tömött sötétében a félhold fényleni képes volt, s a mennyire a sultanizmus zsinege alatt a polgári életnek magát kifejteni lehetett.

Nem volt e Éjszakamerika, függetlensége és belső polgári szabadságának kivívása előtt, minden kincs- és hirtvágyas kóborlók- s kalandoroknak úgy szólván egyedüli tére? — nem vitték, nem hordták e rakott hajókon szerteszét az európai nemzetek a gyarmati semmiségbe süllyedt Amerikának mindennemű sajátját? — De ~~benne~~ megszabadulván Angliának jármától, lépcsőrül lépésére növekedő nemzetisége, a földbirtok felszabadítása s belső polgári életének malasztos fenségével fölhatott függetlenségének és polgári szabadságának bámulandó fokára, honnan maig és jövőendő századokon át irántai tisztelet- és tekintetre kényszeríti az egész világot. Továbbá a legújabb események biztos adatul szolgálnak, s előnkbe tükrözik szinte a délamerikai idegen hatalmak gyarmatosítása alól menekült országok- és roppant

tartományoknak ujjaszületett polgári életük- és szabadságukban rejlő független, mind belső, mind külső állását! — Azonban messze, — tán akaratom és szándokom ellenére igen is messze vezetne, a nemzetek polgári bel- és külélete egymásba füződő ereinek nyomát követni, s viszonyos hatásának mindenütt karöltve megjelenő összefüggését történetileg elősorozni: legyen elég tehát a hely és idő szűke miatt megemlítenem még azt, hogy szinte a legrégebbi őskori népek és nemzetek külső hatalma is belső erejük minőségével párvonalban huzódik hajdani életüknek mind dicsőségén, mind nyomórán keresztül: belső szabadság szülte polgári élet erejével állt Görögország ellent Darius és Xerxes töméntelen hadi csordáinak, míg utóbb az anyaország igazságtalan önkényének folytában a nyomtatott tartományok és városok ellene fordulván, az egyenetlenségnek a honi közérőn rágódó mirigyek fekélyei az egész bár roppant testet sorvasztás- és alattomos föloszlásba vezették; — belső polgári szabadság szülte erejével s a közérdek éles fegyverével verte diadalmasan vissza több ízben Carthago Rómának dühös ostromait, míg a honi belerő hanyatlásának siralmas következményeül Zámánál az ó világ legdúsabb városának ti-

zenhét napig tartó vészlángjai közt ütött végpusztulása s elenyésztenek rémületes órája; — végre hasonló vészokok emésztő okozatinak esett martalékul a világ leghatalmasabb ura — Róma is, bár a Themse folyamtól a Nilusig, az atlanti tengertől az Euphratig, a Dunától a siciliai tengerszorosig terült sasának mint nemzeti czímének tekintélye! Ki, — ugyan ki merete volna e bámulandó, majd az egész világ fölött uralkodó Rómának Augustulus alatt történt, még haldoklásában is nagyszerű elestét Marius, Sulla, Pompejus és Caesar fénykorában jósolni? — és mégis ez időben, az említett férfiak alatt — tán általuk — rendült meg külhatalmának egyedüli gyámola: a polgári belélet-épsége! Nem porlott ugyan tüstint szét mint Memphis és Susa fényes, de porhanyú trónjai, — nem dőlhettek el néhány év alatt Róma polgári építvényének óriási oszlopai: de miután polgári beléletének főgyámola: a nép elhanyagolt ereje, roskadozva hanyatlani indult, dőlni és veszni kellett Róma külerejének s hatásának, — Számptalan illy példákat *) tudnék előidézni a világ — és számtalanokat nemzetünk történeteiből is a végre, hogy a mostani népek és ujraszületendő nemzetek, mint

*) A ki többet akar, Rotteck-, Müller- és Pölitze utasítjuk.

a magyar, a hajdankor veszélyein és tanulságos sorsán okulva, a polgári beléletnek közgazság- és szellemi s anyagi szabadságon alapuló föltételeit minél inkább erősíteni, — s ha hiányoznak, mint nálunk, hováhamarabb létrehozni siessenek. „Sok számos intézet (kérdezi gróf Széchenyi István a „H i t e l“ 37-ik lapján) mért szerkeztetett hiányosan, tökéletlenül s rosszul? mert az alattvalók függésben levén, szólásnál tanácsosbnak tartották a hallgatást.“ —

Fentebb állítók, hogy a honi alkotmány, kormány és tiszthatóság összes tökélyeitől függ minden nemzetnek bel- és külereje: vizsgáljuk tehát, valljon milly sajátságokkal kell ismét az érintett polgári három főhatóságnak bírni, hogy a czélul kitűzött közjónak a lehetőségig megfeleljenek? — E kérdésre könnyen, sőt egyetlenegy szóval meg lehet felelni, — és ezen varázsszó a k ö z - i g a z s á g ! — mi körülírva s bővebben megmagyarázva annyit tesz, hogy: az alkotmány, a kormány és a tiszthatóság egy részről valamennyi polgári érdeket legkisebb elsőbbség és hátrátétel nélkül egyaránt köteles ápolni s védelmezni; másfelől pedig ezen polgári érdekeknek a három pol-

gári főhatóságra szinte elsőbbség és hátrátétel nélkül befolyást kell engedni.

Ezeknek folytában minden honban minden polgári érdekek (Pölitz szerint) e három főágra oszlanak: t. i. a) a földbirtokosok és földművelők, b) a kézművesek, mesterségek minden nemeinek, a gyárosok s kereskedők, és c) az értelmiség érdekeire, mikint ez különösen a status szolgálatában foglalkozik, különben pedig a tudományokat és szabad művészeteket képviseli. — Im! e három polgári főérdekek körében viszonyos hatással mozog minden ember minden statusban; mert ezen osztályok valamelyikéhez tartozik, akár polgári állása, akár hivatása, akár foglalkodásánál fogva, mindenki: kötelessége, sőt legszebb és legelső tiszte s hivatása tehát mind az alkotmány-, mind a kormány-, mind a tisztathatóságnak, vagyis egy szóval a statusnak, ezen érintett polgári három főérdeket súlyegyenben tartani, hogy így a kölcsönös bizalom — erős összefüggés, biztosság, béke, csend és egyetértés áldásai közt — a közös társas-, azaz statusélet ingatlan alapra állíttassék. Továbbá ezen egyetlenegy s közczélra vezető és soha sem változható országglási igazság, mint mon-

dók, megkivánja, hogy ezen polgári érdekek közül egyiknek a másik fölött kedvezésekkel birnia nem szabad, nem lehet! — nem a földbirtokosok- és földművelőknek a physiocratismus, — nem a kézművesek- és kereskedőknek a mercantil systemának elkülönzési általmai szerint; — végre az értelmiségnek sem, az észaristocrátiának a legdurvább esztelenségig fajuló következései miatt; mert az ész, kivált ha a szívet föl sem veszi, megemészt vagy szolgává tesz mindent zsarnoki uralkodásának határtalan s kielégithetlen vágyaival, hiú hir és dicsszomjával.

Ügyünk illy tiszta és világos állásában meg vagyunk győződve, s erősen hiszszük, hogy a civilisatio minden kívánatainak megfelelő fentebbi s világosszerte méltánylott elveink czélszerűségét kiki átlátván, azoknak bővebb fejtegetését más helyre és alkalomra halasztva, kimerítőbb tárgyalásukkal felhagyhatunk, s ez uttal még csak a honunkbani legfonakabb ferdeségről, a telek népe birtoktalanságának már rég föltűnő s érezhető következéseiről, s ezeknek igénytelen véleményünk szerint milly módon lehető elhárításáról, vagyis arról, hogy a földművelő urbéreseket mikép le-

hetne az egész haza javára s a kiváltságosok kára nélkül, sőt kölcsönös hasznukkal, az urbéri telkek birtokosaivá tenni, — kívánunk egykissé értekezni, — tudván, hogy a földbirtok legbiztosabb uton elvezet a polgári belélet javaihoz, ez ismét a nemzeti kültekintethez.

A legrégebb időkből merített tapasztalás után a leghatalmasabb országok- és roppant birodalmakban már érezték az országlók és politicusok a nép birtoktalanságából fejlődő köznyomor nehéz súlyát, — érezték ollyannyira, hogy nem egy nemzet és ország véghanyatlásának okát főleg a nép birtoktalansága s rabszolgaságából következők; — tudták, sőt már a phoeniciaiak s ezeket megelőző és utóbbi országlások is ismerték a népbirtoktalanság-okozta elszegényüléssel lépést tartva megjelenni szokott elégtelenség iszonyait, miknek elhárítási szüksége okvetlenülé tán a gyarmatosítás rendszerének kezdetét is; mert használatának e baj, t. i. a népbirtoktalanság némileges megszüntetésére szolgáló czélszerűségét számtalan történeti példák minden legkisebb kétségen tul-
emelik; és ezen gyarmatosítási rendszernek jó sikerű következtében nem ritkán viseltek több

anyaországok legtávolabb és legkülönbözőbb égalj alatt fekvő tartományokban, sőt világrészekben hadat, egyedül azért, hogy az otthoni birtoktalan elszegényült népnek és a felszabadult rab-szolgáknak földbirtokot szerezhessenek, — mondom: hogy földbirtokot (melly után esengtek) a birtoktalanok- és szolgáknak adhassanak, vagy a földbirtok megszerezhetését rendkívülig könnyítsék, s hogy ez által az anyaországok az elégtelen birtoktalanok mozgalmaitól s nyugtalanságától, legalább hosszabb időre biztosítva, megmenekedhessenek. Így Carthago legrégebb történeteiből tudjuk, hogy hatalmának első szakában már, míg Hamilco Portugallia és Spanyolország nyugati részeiben foglalkozott, annak testvére, Hanno, 30,000 földművelő s — mint a historia mondja — paraszt emberrel megrakott 60 nagy hajót szállított, Afrika tengermelletti részeiben illyenmő gyarmatokat letelepítendő. Ugyanezt tették: Sparta, Athene, Róma és minden régi hatalmasb nemzetek; ezt tették: Portugallia, Spanyol-, Angol- és Franciaország, s teszik — a mennyire lehet — maiglan is, hogy a honi birtoktalanoknak földbirtokot adva, vagy ennek megszerezhetésére jutányos alkalmat nyújtva, azoknak enyhelyet, ipar-

és szorgalmuknak pedig hatástért, az anyaország-
nak ismét nyugalmat s békét szerezzenek.

A nép birtoktalansága tehát azon vörös szál,
melly mindenütt, de kivált nálunk, az ösiséggel
és az ugynevezett „possidendi incapacitas”-sal
kárfrigyét kötve, polgári életünkön átfonódva,
majd a fuladásig szorongatja a birtoktalan föld-
művelők, az urbéresek nagy tömegének, azaz
nemzetünk többségének szíverét: ellenben a telkek
örökös megváltása, az urbér megszüntetése, amaz
ártatlan fehér és reményszín-szegte szalag, melly
a birtoktalanság falánk s évről évre a nemzeti
gazdálkodás főtáplálékát — a nép szorgalmát —
áldozatul elnyelő iszonyának tömkelegén kereszt-
től honunk minden polgárait a közkielégülés éde-
nébe vezeti.

Igen, uraim! — mint ezt más helyen megírtam
már — míg urbér leszen, birtoktalanságban kell
tengni a telek népének, és míg a nép ingatlan
tulajdonnal nem bír, a nemzeti gazdálkodás csak
jámbor ohajások vagyis utópiák közé sorozandó;
a közeliégületlenség, e halálos gyom buja sarj-
zával pedig a honi közbéke olajágait is kiasztandja.

Az urbér, az ősiség, a „possidendi incapacitas“ a polgári állományok és társas élet bálvány-szakából maradt hamis istenek, kiknek csak a nemzeti mythológiában lehet illő helyet foglalniok; és nem is hiszem, hogy találkozzék egy magyar új vak Homér, ki a polgári állományok nevezett állisteneinek halandóságát megmenteni képes volna.

Földbirtokot tehát a telek népének! — „Amde hogyan, mikép? — A kívánság jóvoltáról s nagy hasznairól meg vagyunk győződve, de létesítése nem kis feladat“ — mondják többen. Igaz; de hiszem, hogy e nagy kérdés nem Gordius csomója, mellynek megoldására Nagy Sándor erőszakos kardjára volna szükségünk. Mielőtt azonban még jelen munkácskába igtatandó e részbeni tervemet leírnám, némelly fentebbi állításaimat, minden félreértés s balezélzatek elhárítása végett, meg akarom röviden magyarázni, s így ohajtom értetni: a privilegiált vagyis a nemesi osztálynak kiváltságait és az urbéri adózások fölötti tulajdonát nem tartom olyan valódi és „veri nominis proprietas“-nak, mellyről az illető ország törvényhozása nem rendelkezhetnék; sőt mivel tudom, hogy mindenütt, a hol csak urbér volt, vagy még most

is van, azt vagy hatalomszó, vagy — fájdalom! — a historia e körüli véres szálának utmutatása szerint, tetteles erő hozta létre, vagy — mint nálunk — utóbb provisorium szabályozta, vagy ismét a törvény rendelte meg és változtatta az urbéri telkek állományának, rá mért terheknek és adózásoknak mennyiségét, — azaz nyíltan ismétlem: hogy az urbéri tartozásokról mindenütt s így nálunk is lehetett, sőt kellett, — fognak is, kell is rendelkezni a törvényhozás útján; — de szinte toroktátva szeretném, habár tudom sorvadásba jőne is miatta, — mindegyre szeretném meggyőződéseim és kebelem mélyéből kiáltozni s országszerte harsogtatni: hogy az urbéri tartozásokat ezeknek tulajdonosítól csak tökéletes kárpótlás mellett lehet, csak tökéletes kárpótlás mellett szabad követelni a status közös javának; mert, mint fentebb állítám, a mostani magyar nemes ivadék a földbirtok ezen fonák állásának nem szerzője, csak örököse, sőt nagyobb részben saját pénzén vevője lévén, őt attól kárpótlás nélkül megfosztani — új országos, még pedig olly bűn lenne, melyből a mostani bajoknál sokkal nagyobb bajok és bűnök fajzanának. Ugyszinte ezek ellenében megvallom azt is, hogy honunkban a privilegiált sta-

tusnak azon kiváltságát, mellynél fogva a közterhek viselésében nem részesül, — nem tartom sajátjának, vagyis olyannak nézem, mit tőle törvényhozás által s pedig legkisebb kárpótlás nélkül el lehet és szabad, sőt lassúdan el is kell venni.

E részben political hitvallásom s elveim közlése után áttérek az urbérnek kárpótlás mellett leendő eltörlését tárgyzó igénytelen tervem nyilvánítására. Ugyanis midőn Tetétleni Károly urnak a Pesti Hírlapban közlött e czélu financialis becses tervét olvastam, örömtelve meggyőződtem arról, hogy csak tért s mezőt kell nyitni az értelmi képességeknek, mik honunkban legkevesebbé sem hiányzanak, — és nem fogunk szükségét szenvedni a közjóra ható javaslatokban, — s im! azóta már a Jelenkor mellé csatolt Társalkodó több számaiban az urbéri telkek megváltása iránt nyomos és figyelemreméltó észrevételek közöltenek t. Szöllősy Balázs ur által; ismerjük a derék Bezerédjnek s másoknak a Pesti Hírlapban és a többi újságokban olvasható e tárgy fölötti értekezéseit; — s őszintén megvallva, örömem mindegyre növekedett, látván, hogy többen, tán számtalanok, velem egyetértve, a népbirtoktalanság országos ká-

ra is honunkból száműzni akarják! — s minduntalan erősült lelkem — s agyamban a szabad föld világerővel ható üdvös eszméje. — A dologra tehát! Tetőtleni Károly ur becses tervének bennem s bizonyosan mind azokban, kik az e tárgy fölötti gondolkozást idővesztésnek nem tartják, két főaggodalmat kellett gerjesztenie: t. i. 1) hogy a 90 millió ezüst forint nem lesz elegendő a honi telkek megvásárolhatására; de ha elég volna is, ezen mesterséges pénz nagy összevének egyszerre leendő kieresztése bizonyosan megingatná a honi pénznek becsét, s még kellő „aequivalens“-évé sem válhatnék az illy nagy summában kiosztott mesterséges pénz a telkek becsének s illő árának; mert fölvevén a telki birtokra eső urbéri tartozások megváltási árát, az említett nagy tömegű pénz soká kétségkívül azt vonná maga után, hogy azon pénzben az illetőknek más föld- és ingatlan birtokot drágábban, még pedig szembetűnőleg és érezhetőkép drágábban lehetne csak venni, vagy azt igen olosó kamatra kiadni; hisz, mint mondám, illy nagy tömeg pénz egyszerre kiadása, már csak mint kezdet is, hatalmas nehézségekre akadna, s bizonyosan olly akadályok gördülnének elébe, miknek folytában maga az ügy is már ből-

esőjében koezkaztatva lenne, s a sok pénz ellen kellene tán törvényt javaslanunk. 2) Ugyanezen becses terv szerint, ha minden urbéri tartozások, kivált a robotok (mert a kilenczed és tízednek minél előbb s egyszerre leendő megszüntetése csak áldást árasztana), — mondom: ha a robotok egyszerre eltöröltetnének, a nemzeti- vagyis státuszgazdálkodás nagy csüggedést, tán olly csapást szenvedne, melly által a céltól elúttetve, tán számos évekig tengni lehetne csak a honi közföldművelésnek, mert a nép szüke és restsége vagy legjobb esetben a szorgalomnak a tulajdonná vált urbéri telkekbe fordítása miatt a földbirtokos nemesség napi munkásokat pénzért sem kaphatna saját birtokának művelésére. Mivel pedig mi mindig azt hirdettük, hogy a telkek örökös megváltását valamint a telkek népének, ugy a földesuraknak kölcsönös java és haszna igényli, a kor lelke és a haza boldogsága javálja: annakokaért tehát minden kitelhető törekvéseinkből az említett káros két főkövetkezmény elhárítását tűztük ki tervünk egyik oréljául; ám különben még föladatul tettük az urbéri föld szabadulását s a népnek kárpótlás mellett leendő átadatását, a földbirtokos nemesség és a telkek népének viszonyos hasznát, a közös haza kö-

zós polgári életének lehető kifejlődését, a többségre átruházott s kárpótlás mellett megváltott urbéri birtokot 9 millió embernek átadván, ugyan 9 millió ember érdekével leendő biztosítását a földtulajdonnak s végre a közös bizodalomban gyökerező megelégtülést akarjuk elérni; és ezeket egymástól elválaszthatlanoknak tartjuk olyannyira, hogy e föltételek lényegesen egymásba szövődve, egymáshoz mint „conditio sine qua non“ tekinteszenek; mert valamint nem helyeseltem eddig is a nemesség, azaz a privilegiált osztálynak elszigetelt javát a telek népe kárával: szintugy a privilegiált osztálynak kárán a telek népe javát megvásárolni nem ohajtom. Ezen vallott elveken alapuló tervem s igénytelen javaslatom ez:

1. A papi vagy egyházi tized adassék vagyis inkább ruháztassék át a telek népére törvény által, ugyanazon szerződések mellett, mellyeknél fogva azt most a földesurak birják és használják; mert illik valahára, és az osztó igazság megkívánja, hogy ha már a papi dézma tulajdonosai nem huzzák az illető dézmáknak egész hasznát, az ebből következő kedvezéseket ne a földesurak, hanem a szegény adózó nép éldeleje!

2. Ezen egyházi tizednek törvény által így történt átadása után, alább megfejtendő okokból, minden honi telkek örökös megváltási árát (noha tudom, hogy némelly helyeken többre rug, de tudom azt is, hogy igen sokkal alább is esik, még pedig több helyeken, a telkek becsára) általában 900 ezüst forintra határoznom közép számítással.

3. Czélszerűleg méltányolva t. Tetétleni urnak becses tervét, mivel azonban a szerint az említett pénz nagy összegének egyszerre leendő kibocsátása fentebb érintett országos bajokat, azaz a pénz értékének ingadozását vonná maga után, az urbéri robotok egyszerre javasolt megszüntetése ismét a honi földművelést tán tönkre is juttatná: e két nagy baj kártékonyságát ekképen vélném biztosan elmellőzhetni:

a) Az urbéri telkek megváltása és a telkek népére leendő átruházása idejét 32 évre határozom, s tervem szerint alább közlendő módon s mesterséges vagy kölcsönvett pénzzel leendő kifizetésére 40 esztendő t szabnék, hogy egy egész új ivadék is érezze a telkek megváltásának javával együttjáró terheket.

b) Minthogy pedig Magyarországon a telkek állománya után keletkező urbéri birtok, mint sokan tartják, körülbelől csak 5 millió holdat teszen: mégis mivel mások ezen 5 millió holdból, 35 és 40 hold közt véve egy telekre, a circa 140,000 telket keveselik, s azt állítják, hogy a honi telkek száma a 200 ezeret is fölülhaladja, azért én az eddig hallott legnagyobb számítás szerint a honi telkek összes számát *)

260,000-re teszem. Ezeknek ára, közép számítás szerint egyenkint 900 pfrtjával véve, tenne

260,000	telek
9	00 forintjával

234,000,000 frtot;

a telkek átadása történnék — mint javasoltam — 32, kifizetése pedig — mint mondtam — 40 év alatt.

c) Az érintett 40 évet öt szakra osztva, azt határoznám: hogy p. o. 1844-ik évi januarius 1-ső napjától fogva az urbéri tartozásoknak minden neméből egy ötödrész szüntessék meg, és ezen egy ötödnek egész ára adassék át, t. Tétetleni ur ter-

*) Mi ha többre menne is, számításom alapján semmit sem változtat.

ve szerint, az illető földesuraknak, az így felszabadult valamennyi honi telkek egy ötödére inhy-pothezálandó s az egész ország által és minden cs. kir. pénztárak- és mindennemű közfizetésekben elfogadandó s törvény által kibocsátott mesterséges pénznemben, miszerint, minthogy a honi telkek fentebb számított 234,000,000 p. forintba rugó árának egy ötödrésze

5 (234,000,000) 46,800,000 frtot tenne, 1844. évben csak 46 millió és 800,000 forinttal szaporodnék a honi pénzeszveg, melly summa nehezen vagy épen nem okozhatná honunkban, de kivált az egész monarchiában, a pénz becsének ingadozását, — mondom: ezen a telek egész árának egy ötödére eső pénzsumma annyival inkább sem föltételezné a pénz becsének csökkenését, mert javaslatomhoz még azt is hozzá kötöm, hogy minden félévben, vagy ha a szükség kívánná, minden évnegyedes vagy féléves szakokban, ezen pénzmennyiségnek egy tizenhatod vagy $\frac{1}{32}$ része, vagy legalább évenként egy nyolczada, a telkesek által, adó útján visszaváltatnék, és így az egész telkek árának egy ötödéből, azaz 46 millió s 800,000 forintból, félévenként egy tizenhatod, vagy

évenként — mint a körülmények kívánnák — a körzésből egy nyolczadrész elmaradva, eltörlesztendő lenne (amortizáltatnék).

Tervem szerint tehát, a fentebbiek után, a telkek átadása egy ötödrészből, rajta fekvő mindennemű uralmi tartozásoknak szinte egy ötödrészával együtt, 8 évnél szakszonként és így lassúán történék; a honi telkek egész árát pedig, vagyis 234 milliót, 40 év alatt, minden 8 évben 46 millió s 800,000 forintonként fognak az urbéresok kifizetni; és így, könnyebb átnézés s felfoghatóság tekintetéből Somogy vármegyét véve, melynek mintegy 6800 urbéri telke van, miknek 40 esztendő alatt beváltandó egész ára teszen

6800	telek
9 00	frttal
6,120,000 pforintot,	

ennek ötöde ismét

5(6,120,000)1,224,000 pfrtra leszálván; mint-hogy pedig ezen ötöd csak 8 év alatt fogna az urbéresok által adó útján fél- vagy negyedévenként lefizettetni, a fenirt summából egy nyolczad vagyis:

8(1,224,000)153,000 pfrtot tevén, mely summából valamint a Somogy vármegyei telkesekre, úgy aránylag az egész országban egy-egy telekre — mint a számítás mutatja — esnék, u. m. somogyi telkek

6,(800153,000)22 $\frac{34}{68}$ forint, és ezen osztalék félévenként fizettetve, a 22 frt 30 krból egy telekre esendő egész évi summából csak 11 frt 15 kr p. p. esnék. Miből kiviláglik, hogy a kiadott pénzmennyiséget az urbéresek nem nagy terheltetésükkel beválthatnák. Más részről a földesurak négy ötödrészben, jövedelmeik és robotjaik birásában, gazdálkodásuk és allodiumaik művelésére megmaradnának még, s e részben valamint ők nem, úgy gazdálkodásuk sem, de a status gazdálkodása sem szenvedne csökkenést.

A nyolcz első év így eltelve s már beváltva lévén a telkek egész árának egy ötöde is (minek kezeléséről utóbb fogok szólni), a fölvelt példaev szerint 1852. esztendőben, azaz a telkek 2-ik ötödének átadásakor, ha tapasztalná életadatokból a haza, hogy az egész országra nézve ötödként mesterséges pénzben kiadott 46 millió s 800,000 pforint pénzbeli ingadozást nem okozott,

vagy ha szinte meggyőződnek arról, hogy a 2-ik nyolcz évre ujjonan kiadandó, a telkek második ötödének ára 1852-ki januarius 1-ső napján, vagy tán a harmadik ötöd átadásakor, azaz 1860. évben, a honi telkek három ötödében már birtokosokká vált urbéreseinek fölsegélésére, vagy általában a haza köziparának előmozdítására, a már beváltott 46 millió s 800,000 pforinttal együtt, vagyis összesen 93 millió s 600,000 pforint, kárt nem téve, hasznot igérve, tán szükséges is volna: akkor, mint mondám, ezen elsőben kiadott 46 millió s 800,000 pforint, eltörlesztésük után megújítatva, országos közvállalatok elősegélésére és olcsóbb kamatra kiadatra, a telkek utolsó ötödének utolsó árát, a Pesti Hírlap 33-ik számában t. Berenczei ur becses tervének nyomán indulva, összekamatozhatnak; mi által az a rendkívüli nyereség támadna, hogy olcsó kamat mellett is az utolsó ötöd átadásakor annak ára is készen volna, mit az illető földesurak fölvehetnének, mert 1860-ban a már beváltott s megújított 46 millió s 800,000 frt, kamataival együtt, kamatra adatván, 16 év alatt megkettőztetné magát; — ha pedig ezen kezelés károsnak találtatnék, a telkek első ötödének már beváltott árát el kell égetni 1852.

esztendőben, midőn a második ötöd ára már kibocsáttatik, — ezt ismét 1860-ban, midőn a harmadik, — ezt megint 1868-ban, midőn a negyedik, — és végre ezt 1876-ban, midőn az utolsó ötöd ára kibocsáttatik, — kellene elégetni; de azt hiszem, hogy a megváltás maga okvetlenítette nélkülözhetlen szükséggé fog válni valamelyik ötödrész árának megújítása, és pedig annyival inkább, a mennyivel többek leendenek az országos vállalatok, a mennyivel több befordítást (intensiót) fog kétségkívül megkivánni a lassúdan felszabaduló föld s ez élesztette honi szorgalom.

d) Igen természetes, hogy az ősiséget *), szinte a királyi fiscus kárpótlása mellett, okvetlenül meg kell szüntetni; csak az istenért! laudemumot ne állítsunk helyébe; mert ez annyit tenne, mint az elűzött ördögnek helyetteséül Belzebubot rendelni.

Az urbéri telkek örökös megváltását illető ezen tervemnek ajánló legfőbb okai ezek: ugyan-

*) Miről, gyakorlatilag, ha időm engedi, egy vezércikkben tán elmondandom igénytelen vélekedésemet.

is, tervem szerint, a telkek átadásának 32 éves időszaka első évében már az urbéresék valamint a telkek egy ötödének tulajdonosivá válnak; mert erősen hiszem, sőt maga az osztó igazság is megkívánja, hogy: fizetésre kényszerítettven az illető telkesek, — tüstint az ötödrésznek birtokába is ereszteszenek, — különben a már irántunk csökkent bizalmuk végkép elenyészne; — ugy urbéri tartozásaik minden nemének egy ötödétől szinte fölmentve volnának; — az illető földesurak pedig megkapván egyszerre már az így átadott telki birtokaik egy ötödének illendő s ennél is jobb árát, — maradna még saját allodiumaik művelésére robot is, melly lassúdan és csak 32 év múlva lenne megszüntetendő, és pedig csak minden nyolcz év után egy ötödrészben. S így a földesurak gazdálkodása s földművelése csökkenést semmikép sem szenvedne. — A telek népe ismét, saját érdeke és haszna által vezéreltetve, tetteleg tapasztalni volna kénytelen: az országlás, a' kormány, a hazai törvényhozás, a nemesség vagyis a privilegiált osztálynak fölöle, fölötte és irántai jótékony gondoskodását, s ezen áldásdús engedelkenység malasztjai által a telek népe kebelében a háláérzés szent tűz- és hévre lobbantva, a kölcsönös biza-

lomnak, e malasztos polgári „pietas“-nak már ugy-
is tágukt kötelekei a közös haza közös java- és
közös érdekében, a földbirtok és tulajdon édes ér-
zetének öntudatában éltető tápot nyervén, öszpon-
tosulva tántoríthatlanul egygyé erősödnék: mégis
— mint fentebb érintők — mivel az illető földes-
urak csak 32 év és így egy egész uj nemzedék
alatt vesztenék el, tökéletes kárpótlás mellett, és
pedig nyolcz évenként, csak egy ötödrészben, ur-
béri haszonvételeiket, és mivel a telek népe is
épen 32 év alatt minden nyolcz évben válnék a
telkek egy ötödének örökös tulajdonosává, — a
haza, a közfigyelem, a honi törvényhozás évről
évre, szakról szakra, lépésről lépésre kísérheti a
telkeknek így történt örökös megváltását nyomon
követő körülményeket és annak üdves követke-
zményeit, miknek sikerét minden nyolcz évben az
egymást váltó ötödök átadásának szakában tapaszt-
alásai és gondos figyelme által meg nagyíthatná.

Ajánlja tervemet vagyis inkább a telkek örö-
kös megváltását a telek népe birtoktalanságán
nehézkedő kétes jövendőnek biztossá tétele ;
ugyanis: az illető földesurak urbéri tulajdonuknak
árát szakonként fölvevén, ezen pénzt ollynemű tu-

lajdon megszerzésére fordíthatják, mely — természeténél fogva — valamint sehol, ugy nálunk sem éshetendik a törvényhozás köre és hatósága alá; — mellynek becsét ipara és szorgalma által időről időre növelheti; — mellynek szabályozása és haszonvételének minő- és mennyisége kockáztatva, mint az urbéri birtok, nem leszen, — de utódai számára is kellőbben és ingatlan alapokra állitva biztosíthatja; holott (itt a helye, megint fentebbi állításainkat még bővebben magyarázni) az urbéri birtok mindenütt és nálunk is ollynemű tulajdon, mellynek nem csak kiegészítő állományáról (constitutivum) mind mennyiségre (quantitative), mind minőségre (qualitative) nézve, de szinte annak a földesurakat illető haszonvételeiről, sőt szabályozásairól is, az illető törvényhozás rendelkezett mindenkor, fog is rendelkezni mindig és minden országban. És ezen értelemben az urbéri birtok a „*veri nominis proprietas*“-okhoz nem is tartozik, — annyival inkább nem, mivel több példa után, tökéletes kárpótlás mellett, az urbéri haszonvételeket már sok helyen a törvényhozások el is törölték, mint Würtemberg-, Baden- és Poroszországban stb. történt.

Ezt és csak ennyit ohajtok én és elvrokonim, azaz: tökéletes kárpótlás mellett, nem egyszerre, nem rögtön, csak lassú időszakonként, földbirtokot a telek népének.

Mondám fentebb azt is, hogy okát adandom, miért becsültem egy telket az egyházi dézma átruháztatása után is még 900 ezüst forintra: azért t. i., hogy olly árt akartam én s ohajtok a törvényhozás által is szabatni, melly az eddigi haszon mértékét megüsse, sőt — nehogy ellenzések támadjanak — egykissé haladjá is; hogy a privilegiált osztály vissza ne ijedjen, s inkább hajlandóvá legyen a telkeknek, kárpótlás mellett, jó ároni átadására. Ellenvetik e helyen — tudom — többben, hogy Torontál, Bács és más megyékben, de még Somogyban is vannak, kivált Szulkon (gróf Széchenyi-birtok), nem csak egész- vagy fél-, vagy negyedtelkek, de házas-zselléri állományok is, mikből az urbéres több ezer forintért sem menne ki; — ugyde, uraim! ezt nem a telek állománya, hanem az urbéresnek ugynevezett „super-aedificatum“-a, mint: téglából készült s cseréppel fődött ház, olajütő, kendervágó s gabonaörlő szarazmalmok stb., miket — mint igazi-sajátját — az

urbéres megváltani nem tartozik. — „Ámde — ismét ellenveti valaki — mikép lehet egy bácsi vagy torontáli telket az árvaival, vagy — vonjuk kisebb körbe az ellenvetést — milly igazsággal lehet Somogyban az ádándi termékeny telket a zseliczi sóvány telekkel, — Zalában nagykanizsai s más áldottabb vidékbeli telket a göcsei telkekkel egy-áru megváltási osztályba szorítani? — Uraim! (és erre figyelmet kérek) százados és csak provisorium, vagy az urbéresekre nézve mindig „de ipsis sine ipsis“ rendelt birtok-nem-adásnak a társas élet szíverein csüggő igaztalanságait a javítás legeltökéltebb idejében, a legőszintébb tiszta akarattal és legbölcsebb ügyességgel sem lehet végkép eloszlatni vagy csak kipótolni is; ezenkívül a felhozott ellenvetés nem bir olly szerfölötti nyomadékkal, hogy érte és miatta a telkek örökös megváltásának bár halogatási gátul is szolgáljon; de vizsgálva azon ellenvetést, tüstint föltönik: mikép az első futó tekinteteli nehézséget a hazai szabott törvények már nagy mértékben könnyebbítik; ám regulationalis és tagozási törvényeink szabálya szerint, hazánkban az urbéri telkek állománya, mennyiség- és kiterjedésükre nézve, szinte a telkek termékenysége- és minő-

ségéhez van illesztve, úgy hogy közép kulcs szerint a minőséghez szabva, az urbéri telkek állománya majd 24, 28, majd 32 holdból, a legelőn kívül, melly szinte 4 holdtól kezdve, a minőség után egész 16 holdig van határozva, méltán és nem csekély alapossággal állithatni, hogy ha p. o. a legelőn kívül (mellyet azért ide értve) egy, 24 termékenyebb holdból álló telek 900 pengő forintot megér: ugyan a nem épen olly termékeny, de 28 vagy szinte 32 holdat tevő telki állomány is megéri a 900 pfrtot; de különös, hogy némelly ellenkezők egyszerre olly igen lelkismeretesekek lettek: ugyanis enmagammal történt, hogy urbéri viszonyaink fölötti vitatkozás közben azt állítám, mikép a szigorú igazsággal összeegyeztetni nem tudom, hogy például a bácsi termékeny telektől szinte annyi urbéri tartozások szolgáltatnak, mint az árvai sovány telektől, vagy hogy—mint fentebb tevők, szűkebb térre vonva példánkat — miért vesznek Somogyban a zseliczi silány termékenységu telektől az illető földesurak ugyanannyi urbéri adózásokat? — és ekkor az mondatott, hogy a jobb minőségü telek állományához az illető földesurak kevesebb holdakat, a rosszabb minőségü telek kiegészítéséhez pedig több holdakat adtanak,

és így a minőséget a mennyiség pótolja. Nem olly szerfölötti tehát s bizonyosan nem peremptorius az érintett ellenvetés, kivált az ügy barátai előtt; ellenségeit kielégítő tervet pedig készíteni ugysem lehet. Azonban t. Szöllősy Balázs ur nyomos észrevételei után a telkek megváltási ára maximum- és minimumának az igazsághoz közelítve leendő meghatározását annál kevesbbé elnevezhetem igénytelen véleményemmel; mivel az tervem lényegének sem, annál kevesbbé fogna részletességeinek árthatni; mert föltéve, hogy — mint többen már mondták — a telkek árának maximuma és minimuma 200 pfrtról egész 3—400 frt közt lebegne, tervemnek azon alapja, hogy általánosan véve közép számítással a honi telkekre egyenkint 900 pfrtnál több nehezen esik; sértetlen marad, s legfőlebb is csak az következne, hogy tervem szerint a maximum és minimum kivétele után a megváltás következésében egyik urbéres a másiknál évenként többet fizetne az egész megváltási pénzsözvegnek eltörlesztésére.

De valljon milly uton és móddal lehetne hát a telkeknek vidék s tájak különsege- és termékenységtől függő ezer tekintetek- és ellenvetésekbe

szölvődő igaz árát kipuhatolni? tán megyei vagy országos becsültetés által? — Az istenért! csak így ne! — ám a ki azon nehézségeket csak hallo-másból ismeri is, mellyek az országos és megyei összeírás utáni becsültetéseket körülsereglik, — fogadom, borzadva fordítand háttat a telkek ár-becsének ilyenemű kikereséséből célja ellenére eredt igaztalanságoknak. Én az utolsó országos conscriptionnál folytonosan jelenlevő és elfoglalt segéd (patvarista) voltam, és — fájdalom! — az e részbeni visszaemlékezés is elég, hogy elszörnyedjek (a nagyérdemű országos összeírók példás ellenzése mellett) az illető faluk-ban eskü alatt létrejött hazugságok borzalmas sokaságától! — hány helységben történt, hogy a gulya mellől a gulyást, a falu ménese mellől a csikóst, a sertésnyáj mellől a kanászt, de többnyire a legkárább s kézzelfogható erkölcstelenségig, a gulyás elől a gulyát, a csikós elől a ménest, a kanász elől a sertésnyáját, a legjobb rétről a legjobb parlagszénát, a termékeny mezőről a gabonát — és pedig eskü alatt — eltagadták!!!

És ezt Soprony vármegyének akkori nagyérdemű követe t. Nagy Pál ur mind előre megmon-

dotta, s az országos összeírásbani részvételtől óvakodott. — Voltam legutóbb, mint kiküldött táblabíró az ujonczok kiállítására, egy szolgabírói járásban az illetők összeírására megbízva, s pedig olly szolgabíróval, kit ifju kebele minden jónak nem csak fölfogására, de eszközlésére is készítete; elvégeztem még más külön két járásban, kiküldött barátimmal összesugva, a törvény és ezen feneklő megyei utasítás szerint a szigorú összeírást, és midőn a sorshuzásra került a dolog, — istenem! — ez országos baj volt!! — mert noha Somogyban legkisebb roszelelküséget sem tapasztaltam: mégis minden, a mi országszerte megtörtént, többnyire (sit laus laudandis) a törvényen sebet vágott. — Bizzuk csak, uraim! a telkek árbecsülését egyedül a földesurakra, és látni fogjuk, mikép — önérdেকেiktől vakulva, mint ezt az emberi gyarlóság magával hozza — ép olly nagy árt fognak a telkekből kibecsülni, a milyen kicsinyre tennék ellenben. — szinte önérdেকেk által kábulva — a telkek árát a parasztok, ha ők bizatnának meg a becsüktetésre; és jóllehet ha az urbéresék és földesurak együtt becsülendik, az örökös szemrehányásoknak vége hosza nem leend ugyan, — de mégis ez az egyetlen mód, t. i. hogy

megyei biztosságok a jobbágyság megbízottjaival együtt végezzék a becsüt. — Nem tagadom egyébiránt, hogy a nálamnál olly számtalan ügyesebbek fognak jobb módokat találni s eszközöket javasolni a telkek megváltási ára maximum- és minimumának igazságos kikutatására.

Szinte fentebb adott szavamat, miszerint a telkek megváltási árából az urbéresesek által fél-évenként lefizetendő pénznek szigorú felelős kezeléséről ígéretet adtam, ezennel teljesítem. Igen sok függ attól, hogy az urbéresesek a megyei adóztatás útján legalább is félévenként pontosan s okvetlenül lefizessék a telkek örökös megvásárlásából rájuk esendő pénzbeli tartozásaikat; minek biztosítására illyforma sanctiót ohajtanék kölcsönös biztosítás végett: t. i. hogy azon urbéres, ki elmulasztaná e fizetésének pontos teljesítését, azon évben, de csak azon egyetlenegy évben, melyben a fizetést csak egyszer elmulasztotta is, az illető földesurnak a már tervileg megváltott ötöd-rész urbéri tartozásait is büntetésül megszolgálni, — de illető fizetését is, mint mondtam, a megyei adóztatás útján teljesíteni köteles legyen. — Ezen vagy más még czélszerűbb sanctio mellett a fizetések pontosságát föltehetvén, ismét igen sok függ

attól, hogy az így bejött pénzzel a mesterséges pénz *aequivalens* részben a körzésből kikerüljön, s általa eltöröltessék; mi végre, a példába fölvet 1842. évben az urbéri telkek egy ötödének árára kiadott mesterséges pénzüszveget egyenlő értékű 16 sorozatra (*series*) osztanám, hogy minden félévben a nm. helytartó-tanács felügyelése alatt tartandó nyilvános sorhuzás útján a kihuzott sorozatban foglalt pénzüszvegnek egy tizenhatod-részt tevő bankóczédulák a megyékből telkeikhez arányzott mennyiségben már beszédett pénzzel, szabott határidő alatt beváltatván, szinte a nm. helytartó-tanács felügyelése mellett nyilvánosan elégettessenek; ha pedig az első nyolcz év után (mi nem sok idő egy nemzet életében) a tapasztalás azt mutatná, hogy az ismert öszveg körzése káros nem volna, az eltörlesztési határidőt egy vagy két esztendőre el lehetne halasztani a megyék kétharmadának kívánságára.

Tervem létrehozásának könnyebbitésére és a telkek örökös megvásárlására előlegesen kiadandó mesterséges pénzüszvegnek kevesebbitésére, nem hallgathatom el azon indítványt, melyet én még juratus koromban Pesten hallottam, és az 18^{32/36} országgyűlésre készült Somogy vármegyei, okos

előrelátással, de haladási tiszta elveken épült liberális és országszerte méltánylott utasításoknak előleges elkészítésekor az uri kilenczed megszűntetésére, mások által már megelőzve ugyan, de én ismételve tettem volt, és melyet a Pesti Hírlap érdemes szerkesztője a 69-ik számbani vezércikkében újra fölelevenítve, szőnyegre hozott, t. i. hogy a kilenczed örökös eltörlésére az urbéri egyedül mezei birtok vagy állomány (mert a legelőből kilenczed nem jár) minden kilenczedik holdja, vagy egy szóval: kilenczedik rész adás-sék vissza az illető földesuraknak. Miből azon süket is következnek, hogy —mint hallottam— azon több falukkal biró földesurak, kiknek allodiumok még sincs, allodiumhoz is juthatnának, mi a számára nézve a jobb és okszerűbb majorsági gazdálkodás által csak hasznos lehetne; ámde az adóalap (fundus contributivus) szenvedne kiterjedésileg és mennyiségileg (extensive et quantitative) csökkenést; mire az említett vezércikkkel így felelünk: „Nem nyújt e az adó fundusának annyi biztosságot nyolcz hold szabad föld, mint kilencz, melly kilenczedeltetik? —mi azt gondoljuk, több biztosságot nyújt, mert hiszen a földet magát adó fejében elvenni különben sem lehet; ám-

bár még ekkor is többet érne nyolcz szabad, mint kilencz dézmás; — hanem az adó fundusát teszi a kilencz hold földnek jobbágykézen maradó terméke; ugyde ez csak nyolczról marad az ő kezénél, mert kilenczedikét urának adja; s így a — $2 \times 2 = 4$ számvetés nem változik; — de megváltozik, és pedig jobbágyinak, földesurnak, statusnak közös hasznára; mert a jobbágy bizonyosan több értékű termést fog előállítani nyolcz hold szabad földből, mint mennyit neki ugyanazon nyolcz hold behozott, míg szabad nem volt; ekkint értéke szaporodván, az adó fundusa is gyarapodik; a földesur ellenben okszerű majorsági gazdálkodása mellett az egy hold földön többet fog természetni, mint mennyit a dézma alatt pangott kilencz hold jobbágyföld kilenczedrésze, azaz ismét egy hold neki behozott; a munkát pedig — megvalljuk — a természetnek szabad tetszésszerű választása s terméki többség által tökéletesen compensálva vélnők; ha mindjárt olly hitben nem volnánk is, hogy: ha becsszerű megváltásra kerülne a dolog, alkalmasint nem az összes termésre, hanem ez s a tiszta jövedelem közti közép számra kellene a becslésnek alapulnia.“ — És így az uri kilenczednek földrészletben leendő kiszakítása által,

felhozott okoknál fogva, kár nem, sőt haszon következne, s az adóalap sem szenvedne valódi csorbulást; de ezen uri kilenczednek földbeni kimérése elleni gátak sem olyanok, hogy nehézségüket akarat és készség könnyen el nem háríthatnák; ám hol a tagosítások meg nem történtek, ott legkisebb nehézség sem görődülne elő; a hol pedig már kiméretvék az urbéri tagok, ott szinte nem látom a lehetlenséget, de még az alkalmatlanság, szerfölötti unalmának terheit sem; hisz az urbéri tagokról föl lehet tenni, hogy azok a földesuraikétól egészen és tagilag elkülönözték; minek folytában az urbéri tag egy vagy több uri szomszédai (mert csak a compossessoratusokban lehetnek a nehézségek) az uri dézmának földbeni kiadása után nyert földmennyiséghez aránylag beebb jutnak tagjaikkal az urbéri tagba, s illy szomszédok uri tagjaiba ismét ezeknek tőszomszédai fognak egymás után bekerülni, s a már megtörtént tagosítás kulcsa szerint az uri birtoktagok kiegyeníthetik egymásközti urbéri járandóságaik után jutott s az urbéri tagból esendő kilenczed-földeiket. — És az uri kilenczednek illy móddal földrészletben leendő kiadásával tervemen annyi-
ból is volna segítve, mivel általa az urbéri telkek

örökös megváltására kibocsátandó mesterséges pénzöszveg egy-egy telekre nézve legalább is 200 pfrttal elannyira kevesbítették, hogy a példa szerint Somogy vármegyét véve, az előbbeni számvetés adatai után 6800 telek összes ára fejében rá esett 6,120,000 pfrt, a földrészletben kimért uri kilenczedet, mint mondók, csak 200 pfrtra téve, leszállana 4,760,000 pfrtra, miből a telkek megváltására kiadandó s illy mód szerint leszállított mesterséges pénzöszvegnek eltörlesztésére nem 22 frt és 30 krt pp., hanem csak 17 pfrt és $\frac{14}{68}$ részt fizetne évenként egy egész telektől az illető urbéres. Szóval: az urbéri telkek örökös megváltásának legkönnyebb módja az volna, ha — mint Poroszországban történt — az uraságot illető adózások fejébe az urbéri telkeknek egy, igazságosan kiszámított része visszaadtnék; de fájdalom! nálunk a nemesi birtok adót nem fizetvén, a fentebbi okokon fölül még ez is gátul szolgál az urbéri telkek illy könnyű módóni örökös megváltásának, mellyet különben szinte részenként és több éveken át a hazai közföldművelés megrázkodtatása nélkül is lehetne eszközölni; azonban a kormány erre mindaddig reá nem állhat, míg a nemesi birtok adómentes marad.

Kimondhatlan örömemre vált gr. Széchenyi Istvánnak (ki nálamnál, de sokaknál tapasztaltabb financierus) „Kelet népe“ című munkájában olvashatni azon javaslatot, miszerint „biztosb közlekedést létesíteni alakuljon egy legalább 50 millió pforintnyi mesterséges pénzt kibocsátó nemzeti bank“; — mihől tervemre vonatkozólag azon logicus következtetést látom kifejlődni: hogy ha az említett 50 millió pfrt nem szül kárt egyszerre leendő kibocsátatása s körzése által, bizonyosan a telkek örökös megváltására szerintem mesterséges pénzben kiadandó s az említett summánál kevesebb 46 millió s 800,000 pfrt még kevesbbé fog körzése által zavart a pénzbecsben okozhatni, ugysis fél vagy egész évenként ezen pénzmennyiségnek egy tizenhatod- vagy nyolczadrésze eltörlesztendő; de hiszem azt is, hogy a telkek megváltása, melly közvetlenül hazánk csaknem minden polgárainak — a többségnek bizonyosan — érdekét s hasznát gyarapítandja, sőt közmegelekedést eszközözend, olly nagy tekintetű dolog, hogy a „közlekedéssel“ minden esetben mérközhetik.

e) A házas zsellérek milly árban lennének megyénként örökös áron átadandók? tervemhez

illesztve, a törvény már némileg határt szabott, nyolcz házas-zsellért osztván egy urbéri telekre, mint a legelső kiadására nézve szabályos aequivalenst, én azonban igénytelen véleményem szerint, minthogy rendesen három hold teszi nálunk többnyire a házas-zsellérségi állományt, a telkek pedig legelő nélkül 32 holdból állanak, ezen számhoz arányozva, egy telekre, mint aequivalenst, tíz házas-zsellért ohajtanék számíttatni; minél fogva 10, három hold földet bíró házas-zsellér összevéve szinte 900 pfrtot fizetne a földesuraknak örökváltságdíjul.

f) A házatlan zsellérek — mi igen természetes — az örökös megváltásnak tárgyai nem lehetnek, minduntalani változásuk miatt, melly által — ma szolgák, holnap házatlan zsellerék lévén — vajmi jó szolgálatot fog tenni ezen néposztály mint napszámos kézi munkás, a telkek örökös megváltásának nagy epochájában!

Végre, minthogy fentebb kölcsönről is szoltam, nem lehet elmulasztanom: felőle szinte, egy pár sorban említést tenni; ugyanis: még vagyok győződve, hogy a kormány az országgal egyetértve s törvény által fölhatalmazva, akár a bécsi banktól, vagy más helyről is szerezhetne —

csak komolyan és szilárdul kell akarnia — 4 — 5-re száztól vagy 46—48 millióra menő és az urbéri birtokra betáblázandó kölcsönt, mely minden ötöd átadásakor a földes uraknak kiosztatnék, az urbéresek pedig, fentebb tervelt mód szerint, ezt 8 év alatt lefizetnék, száztól járó hatos kamatjával együtt; miszerint a kölcsöntől fizetendő kamatlábhoz illesztve, legalább egy „per centum“ mindig félretétetvén, ez az urbéri telkek utolsó ötödének árát 32 év alatt összekamatolná.

Nincs ezek után, tervemet illetőleg, egyéb hátra némelly messzebbreható s magasabb szempontból ellene gördített nehézségeknek elfogultságnélküli és kellő megfontolásánál.

Azt kérdik t. i., és nem ok nélkül: valljon a telkek örökös megváltása esetében a föld szabad lesz e? — s ha szabad leend a föld: mindenki vehetvén urbéri telket, a dúsbabb földesurak majd a telkek nagyobb részét megvásárolják, s az így birtoktalanná vált számtalan volt urbéres — föld nélkül nem élhetvén — kénytelen lesz a földes-

urak által megvásárlott telkeket, tán kisebb állományban is, az urbérieknél sokkal súlyosabb szerződési terhek és tartozások mellett haszonbérbe venni; vagy — mint Angliában — ezen bajjal együtt a gyárak kőszénfüstös kallanai körül a földművelőkhöz képest veszedelmes arányu mennyiségben görnyedezni. — Igaz, és őszintén megvalljuk: a telkek örökös megváltásának ellenébe torlott s ismert eddigi minden ellenvetések közül ezek a legfontosbak, ezek legnagyobb súlyúak; azonban mint mindenben, ugy ezen nehézségek méltányos megítélésében is, azon szemponttól, mellyből kiindulunk, azon ösvénytől, mellyen lépdelünk, s a teendőket vizsgálva előkészítjük, és ama céltól, hová egész lelki elhatározottsággal eljutni vágyunk, s mire minden értelmi s érzelmi erővel törekedünk — ezektől függ minden, elannyira (és ez oka többnyire más-kép alig érthető legtösesellenesb surlódásainknak) hogy míg valamelly javaslatnak nézponjtját figyelmünkre sem méltatva, azt valódilag nem is ismerjük, — míg a célban, mihez iránya vezet, vagy minmagunk, vagy a javasló, vagy felülről alá és megfordítva ránk özőnlő tekintetek miatt nem bizunk, vagy ismét saját erőnket kimélve,

ellenfeink daczát rettegve, csak vonakodunk, s mindegyre kapkodunk jobbra balra, mint sok . . . a két csomó . . . között: mindaddig, uraim! a kölcsönös munkálkodásnak elejét sem kezdtük meg, a közös egy célra való egyetértés- s ingatlan törekvéstől pedig ily tova szakadunk, mint élet a haláltól! — csak az a szerencse, hogy noha egymást sokszor emészte, a kölcsönös és örök csere mégis változást és haladást élesztvén, — a halál több az életnél soha sem lehet.

A nézpont tehát, mellyből ügyünk kiindul, az ösvény, mellyen halad: az osztó igazság; a cél végre, mellyhez eljutni akarunk, s az eljutást reméljük is (Bentham után): a haza lehető legtöbb polgárainak lehető legjobb és legtöbb, mind szellemi, mind anyagi jóléte!!*) Így tehát tervem érdekében csak az a megfejtendő rejtély (noha előttem nem rejtély): vajjon a földesuraknak az urbérmentes telkek megvásárolhatásábóli kizárásával lehet e inkább vagy nélküle a magyar haza lehető legtöbb polgárainak lehető legtöbb s legjobb anyagi jólétét elérni? — Ha a körül fogorna a kérdés, miről tervem egy szóval sem

*) A hasznát én az anyagi kérdéseknél tartom csak főczélnek a politikában szoros óvatossággal.

értekezik, t. i. valljon kétszázezer embert legyezzünk e tiz millió polgárnak hátrátételével? — feleletemben a tiz millió emberből álló többségnek javára szavaznék! — de hála Istennek! itt senkinek káráról, hanem minflenkinek hasznáról lévén szó, ügyünk tűzpontja olly áldásdús, hogy az urbéresekre s a kiváltságolt osztályra (csak vizsgáljuk a közjó szempontjából a dolgot) egyaránt löveli s árasztja jótékony sugárait.

Nyitvák s előttem fekszenek a württembergi, badeni és poroszhoni urberek eltörlésének előzményeiről s azt kísérő tanulságos körülállásokról és üdves következésekről bőven értekező könyvek, — tárvák és sokkal ismeretesbek a statusgazdálkodás régi tanjai, semhogy felséges urunk-, a honi kormány- s törvényhozással együtt (mint az 1840-iki törvény tanusítja, miszerint megengedettett-szabad egyesség útján az urbéri telkek örökös megváltása) meg nem győződhetnék mindenki annak az ország bel- és külerejére ható hasznairól: így tehát maga az ügy iránt tisztában vagyunk, s csak a halogatás vagy létesítési mód körül keringnek az ellenvetések. Ámde közbeszólnak többen, mondván: „Ez mind nem fejti meg a fentebb ellenvetett nagy kérdéseket.“ — Igaz! és én a most rö-

viden mondottakat csak azért érintém, hogy általuk némi egymásba – szövődő fontossággal szólhassak az említett nehézségekről; ugyanis: ha az urbéri telkek örökös megváltása halogatás nélkül az irt vagy más mód szerint megkezdetik, s a telkeknek örökös áron leendő megváltása törvény által elrendeltetik: „szabad lesz e mindenkinek urbéri telkeket vásárolni?” — rövid feleletem: nem! — és pedig határozottan és mindaddig semmi esetre sem, míg az urbéri birtok vagy telki föld és az uri birtok vagy majorsági földek (allodium) között a’ honi közadóztatásra nézve legkevesebb különbség is országos közkárrel igaztalankodik; mert ismét azon körbe és rossz állásba taszítanak vissza az urbéreseket, mellyből őket kiemelni országos földadat és kötelesség, t. i. hogy az urbéreses a szerezhetés szabad mezejéből a telkek megvásárlásának concurrentiájában az adómentes földesurak által kiszoríttatnának; — mert Anglia és kivált Irland nyomorán okulva, nem akarom hazánk legjobb erejét, a földművelő népet, földönfutóvá tenni, vagy a néhány dúsak által megvásárlandó telkekbe koldustarisznyával vért-csikaró szerződések mellett csak azért letelepíteni ma, hogy holnap vagy tán fél év múlva abból még koldusta-

rásznyájától is megfosztva kidobassék, a félmeztelen testtel szertetébolyogjon a hazában; a közbékét s csendet szüntelen háborgatandó; — nem akarom a gabonátörvény zárt vására átkának zamatát hazánkra rohantatni; — nem akarom a választási lélekvásárlások már ugysis divatozó rátságaival a szabad választást még inkább eltorzítani; — nem akarom, hogy a haszenbéri szerfőlött nagy adózásokat nem teljesíthetők holmieiknek naponta előforduló számtalan kótyavetyélésekor színtannyi „Taschen-revolúciók“ mint Irföldön, történjenek; — pedig mind ez aránytalanul többször előfordulna nálunk, minthogy Magyarországhban szerfőlött sokkal kevesebbek a majoratusok, mint Angliában, hol majdnem minden nemes családnak majoratusa levén, a földbirtok is kisebb testekben és számos tulajdonosok közt foreg, mint nálunk a kevés s roppant majoratusok mellett; — és így a szegényebbeknek földbirtokba jutása is aránylag nálunk napról napra mehezülve, a telkek megvásárolhatása is kevesebb kezeken fordulna meg; — és pedig annyal kevesebbek birtokába jőnének a telkek, mennyivel — mint mondám — honunkban kevesebbek és nagyobbak a mindig bizonyos, csak néhány családra ruházott s

elsőszerűséghez kötött uradalmak (majoratusok); azonfelül nincs a régi ferde politicának vészesb maradványa a földbirtoknak néhányak kezeiben kizárólagos őrzésénél; miből azután ama szörnyű inség következik, melly miatt Angliában, Ír-földön és Siciliában egy földbirtokos ellen ezer meg ezer lazaroni áskálódik; — továbbá emlékezzünk meg, uraim! milly visszaélések divatoznak, még a törvény parancsának ellenére is, a telkeket bíró nemesek adóztatása körül, s milly iszonyítólag hatalmaznának el, szerfölött gyors lépésekkel végighuzódva a közélet erein, e visszaélések, ha düssabb földesurak megvásárolnák az adó alatt levő telkeket, mik lassúdan adómentesekké tétetvén, a telkeknek így kevesbült s nem-nemes birtokosi viselnék a napról napra ez által is már nagyuló terheket. Azonban ezekre azt mondja valaki: „Az ősiségnek (melly csak egy-két hajszálon lóg már) megszűnte után szabad lesz minden embernek mindennemű földbirtokot venni: igaztalanság volna tehát, ha a földesurak telki birtok vételéből kizáratnának!” — Ezt egész tisztelettel kerekén tagadom; hisz az ősiség megszüntetése csak azt vonja maga után, hogy annak eltörfésétől fogva a nemesek egymásközti földbirtokaik megvásárlásait a

rokonság számtalan águ s tekervényü tömkelegében szanaszét keringő jogi perlekedések által nem invalidálhatják; — hanem ha az „incapacitas ignobilium fundos nobilitares possidendi“ megszűntetik, akkor lehet csak a nem-nemesnek nemesi földbirtokot venni; — és ez igen-igen helyes dolog, mert igazságos és leginkább és legnagyobb mértékben a nemesek érdeke és javára fog történni; de a közjó is megkívánja: ellenben szinte helyén van az is, hogy míg a földbirtok a közterhekre nézve minden különbség nélkül nem egyforma, addig adó alatt levő urbérmentes telket a földesuraknak vásárolni szabad ne legyen; mert ezt ismét és viszont leginkább a nem-nemesek vagyis tíz millió ember érdeke, de a közjó is megkívánja. „Ex obtutu boni publici seu status oportet enim, ut bene habeant plurimi, quin vel pauci damnentur, quam ut male habeant plurimi, et optime paucissimi.“ Uraim! többször mondtam már: — értünk tisztán meg egymást, mert én netán homályos kitételeimtől igen félek; — azért megmondom: az „optime habeant“ alatt egyéni jólétet nem értek, — tudván, hogy abból a statusnak nem szabad legkevesebet is másra átruházni, mert ez sérthetlen és valódi sajátja mindenkinek; hanem a keveseknek azon legjobblétéről szóltam, melly a statusnak törvényutáni gondoskodásiból ered; és ebből a statusnak egyénekét a többség kárával részesíteni nem lehet, sőt mindig a — kivált szerfölötti —

többséget kell (ha másképp nem lehetne eszközölni) áldásával ellátnia. És itt van állításaimat igazoló okoknak termékeny fészke, ha t. i. ellenvetésekben magatok megvalljátok, mikép az urbéri telkek örökös megváltásának esetében, ha a földesuraknak azon telkeket megvásárolni szabad lesz, az fog következni, hogy idővel azok számtalan telkeket megvevén, — számtalan, földbirtok nélkül maradt urbéresék a voltaknál nehezebb szerződési terhek mellett lesznek kénytelenek telkeket haszonbérbe venni — — és írlandi nyomor- és in-ségbe süllyedni; — folytonosan következik, hogy a veszedelmes okozatok miatt az okok megszüntetése okvetlen szükség és status parancsa, mit elmellőznötök nem lehet, nem szabad; — azonfelül nem új, hanem régi elismert igazsága, sőt honi kormányunk és törvényhozásunk által is követett és elfogadott tan már, miszerint a földművelő nagy többség, és így a közjó érdekében a telki birtokot egy negyeden alól szétosztani, és a meghatározott számon felül egy személynek (honi törvényeink értelmében 2 — 3 s legfőlebb 4-nél több) telkeket megvásárolni nem szabad; — minélfogva e helyen is mondhatnátok: micsoda szabad föld az, s milly szabad tulajdon, mellyet a tulajdonos kény-kedve szerint még gyermekei közt sem oszthat meg, — mellyet saját akaratjának és szabad használatának gúnyára olly részlegekben, mint neki tetszenék, el nem adhat? Ime,

uraim! tegyetek bár a' mit akartok, az urbéri birtokot valóságos magányjogi „*veri nominis*“ tulajdonná (*proprietas*) át nem okoskodhatjátok, s pedig annyival kevesbbé, mennyivel több fonáságok s igaztalanság anomaliái szálltak a multból az urbéri birtokot görnyesztve annak nyakára. És e ponton olvad át a magányjogi törvény a *status publicus* (mellynek szinte van sérthetlen tulajdona), a társas élet természeténél fogva a közjog törvényébe; — többet mondok: Angliában, tapasztaláson okulva; kamatai által mindig növekedő pénzöszeget, bizonyos mennyiségen felül, a *status* tudta nélkül alapítani sem szabad; és miért? mert ha illy alapítványoknak gát nem vettetnék, elnyelhetnék lassúdan a *status*nak minden pénzét, holott a pénz csakugyan a „*veri nominis proprietas*“-ok egyike, és mégis „*ex principio boni publici*“ a magányjog ellenére nem türhet illyesmit a *status*, s határt kell szabnia még a polgárok saját pénzbeli fonák rendelményei által keletkező alapítványok kinövéseinek is.

Továbbá azon aggodalomnak sincs helyes oka, miszerint a földesuraknak az urbérmentes telkek megvásárlásábóli kizáratása által a telkek ára észrevehetőleg s közkárral csökkenne; ám tiz millió ember és ezeknek napról-napra szaporodó utódai között, kivált százezer földesurnak ellenében, forogván a telkek vására, a telkek árbecsének csökkenésétől félni legkevesbbé sem lehet; —

de ha lehetne is némileg ettől tartani, sokkal nagyobb lenne ellenben azon veszély, melly a néhányak birtokába jutott telkek után, mint fentebb érintők, bizonyosan bekövetkeznék; amugy is a sokkal nagyobb allodiumok „post concessam possidendi capacitatem“ korlát nélkül szabadon adhatók s vehetők volnának; és így a földesurak csak egyedül addig lennének a telkek megvásárolhatóságából kizárva, míg saját birtokaikat s magukat adómentességben — a tiz millió ember terheltetésével — elsánczolják. És nyiltan megvallom, hogy még a „possidendi capacitas“-ról is — a' nemesi fundust értve — a közjó és az adózók érdekében kész volnék inkább lemondani, hogysem a telkek örökös megváltása után, míg a földesuri birtok legkisebb adómentességben marad, a földesuraknak a telkek megvásárolhatását megengedni; mert ebből okvetlenül a fentebb említett siralmas következtetések támadnának, és az adózó népet földönfutóvá tennék.

Észre kelle vennem, szíves olvasó! mikép a megváltott telkek megvásárolhatóságából óvatos vigyázattal csak a földesurakat vélem kizárandóknak; itt a helye megmondani: mit értek azon nevezet alatt szorosb értelemben: t. i. azon földbirtokosokat, kiknek legalább két urbéri telket quantitative felüti földbirtokuk van, és ezek száma százezeren felül, mint fentebb említők, nehezen leszen; ezenkívül minden földbir-

tokost, a majoratusok tulajdonosaival együtt (kiknek urbérmentes telket semmi esetre sem engedhet a status a fentebbi szomorú következtések miatt vásárolni), az ezt föltételező s mondott időszakig, t. i. az uri birtok adómentességének megszüntetéséig; azoknak pedig, kiknek két telken alól van akár nemesi, akár urbéres birtokuk, vagy éppen nincs földbirtokuk, — azoknak, mondom, legyenek bár nemesek vagy nem-nemesek, és kivált a birtoktalanoknak azért is, hogy földbirtokhoz juthassanak, czélszerű leend megengedni a törvényes terhek viselése melletti telekvásárlást; de úgy, hogy egy személy két urbéri teleknél többet ne birhasson! Ezekből tehát kiviláglik, mikép az urbérmentes telkeknek a körülírt kis számuak kezére juthatásából szerfölötti inség háramlanék a szerfölötti többségre, a földművelő adózónépre; — folytonosan következik az is, hogy a lehető legtöbb polgárnak lehető legjobb és több anyagi jólétét az urbérmentes telkeknek kevés kezekben leendő összehalmozása kockáztatná: „ex principio boni publici“ tehát nem adhat a status egy kis osztálynak engedelmet arra, hogy a telek népe a már örökösen megváltott telkek birásából legkevesebbé is kiszoríttassék.

Vannak még, kik javaslatom ellen így harcolnak: „Az 1840-iki törvény óta szabad már urbéri telket s pedig „firmo jure“ venni az urbéreseknek, és így saját szorgalmuktól függ, hogy

telkeiknek urbérmentes birtokosivá váljanak: mi-
nek tehát ezen parancsoló törvényre vezető ter-
vek? — Uraim! ez vagy öncsalódás, vagy — a
mi rosszabb ennél, hogy többet ne mondjak — tin-
magatok vagy mások mystificatiója. A dolog va-
lódilag így áll: az 1840-iki törvény előtt nem
volt szabad a parasztnak, most pedig szabad,
urától telket „jure firmissimo“ urbérmentesen vá-
sárolni; de senki sem adja el neki, vagy olly ke-
vesen, hogy ez az egészre nézve tekintetet is
alig érdemel; hallottam volna bár egy uradalmi
ügyészt (tisztelet azoknak, kikkel nem szólottam,
és ezek aránytalanul többen vannak), ki e tárgy
vagyis a telkek országosan leendő halogatásnél-
küli megváltásának megkezdését szorgolta vol-
na, — én is hajlandóbb volnék elhinni a fen-
tebbi okoskodás helyességét; — ez ugyan maga
egyedül nem elég tervünk czélszerűségére: de
untig elég arra, hogy tudhassuk, mikép az ura-
dalmak birtokosai nem akarják, vagy „ad graecas
calendas“ szeretnék elhalogatni a telkek orszá-
gosan leendő megváltását; ez meg ismét, 841 év
tanúsítása szerint, elég ok arra, hogy az urbére-
sek a telkek törvényrendelte országos megvál-
tása által nem vesztenének.

Hogy pedig a mondottakon kívül az urbére-
sek a fentebbi számvetés után reájuk vetett 22 frt.
30 kr. ezüstpénzben, vagy a kilenczédnek föld-
részletben leendő kiadásával a reájuk esendő és

évenként fizetendő 17 frt. $\frac{14}{68}$ krt e. p. könnyen megfizethetnék, már abból is kitetszik, hogy — egy, 10 telekből álló falura a nagyobb fizetési részletet 22 frt. 30 krt véve, — a fölöszlott 225 pfrtot az ötödrészben a földesuraktól, elmaradt s helységeileg történő egyetértés által aratásra, vagy kaszálásra, vagy egyéb mire fordítandó napszámaikkal is megkereshetnék; ugyanis 10 telek után csak az elesett robotot véve, 208 napszám (salvo errore calculi minden számvetéseinkben) kaszálásra fordítatva, csak — mint Somogy banfizetik — 20 ezüst krjával 69 frt. 20 krt tenne; ehhez a dézmának szinte a földesurtól elesett ötödös árát csak 1 pftra véven egy telektől, a fentebbi szám 79 frt és 20 kr-ra növekednék; tegyük hozzá a helység által egy évben csak kétszeri közös fuvarozást, s mint nálunk szokták, 10 pozs. mérő gabonával csak Kanizsáig menő minden egy szekér után 2 pfrt. 48 krt számítva, a 10 telekre a kétszeri fuvarozással csak husz szekeret véve, kapna a példában felhozott helység 56 pfrtot, mihez a fentebbi 79 frt. 20 krt számítva, lenne 135 pfrt 20 kr; ezt levonva az egész évi tartozásból, maradna még 89 pfrt 40 kr fizetni-való, miből csak 8 frt 58 kr maradna évenként minden egy telektől fizetendő; azonban, mint közönségesen lenni szokott, az egy helységbeli 10 telket legalább is 20 házasgazda bírja, — látni fogjuk, hogy a fuvarozással az erre fentebb kitett summát még annyival

szaporítandják, úgy hogy egy telektől egyenkint alig maradna valami fizetni-való, s a nép szorgalmának egy kis részét arra fordítandná, hogy földbirtokának nagyobb részét szabad sajátjává tegye! — és a szorgalom sem fog kisebbülni, ha az országosan megváltott telkek birtokosai azoknak árát egyetértő szorgalommal fogják megszerezni.

Amde sokan azt mondják, hogy: „az urbéri telkek törvény által parancsolt örökös megváltása egy szerfölött nagy változás“; — ezt tagadni nem lehet, — tagadni nem is akarom, Russell lordnak szavait, bár sokkal csekélyebb hatással, de bizonyosan szinte hasonló igazsággal, e jelen kérdésre illesztve kell alkalmaznom, — ki, midőn az angol parlament reformja ellenébe ugyanezen ellenvetés tétetett, azt felelte: „hogy a' változás kétségteljesül nagy, — de éppen onnan ered ezen változtatás nagyságának okvetlensége, minthogy századoktól fogva elmulasztatott kor- és célszerű javítások egymásutános létesítése által az adózó nép birtoktalanságának lassúdani kiegyenlítése;“ — s egyáltalában tagadni nem lehet, hogy minden elmaradt és elhanyagolt nemzeteknek általános nagy reformokra van szükségök, — ha kellőleg haladni akarnak.

Végre fölkiáltanak még némellyek: „Adjatok csak földbirtokot a telek népének — és nem késendik szellemi szabadság után is epedni!“ — Igaz! — igaz! háromszor és tagadhatlanul

igaz!!! — mire ismét Spartának egyik királyával Theopompussal felelek, ki midőn az ephorokat — kikkel hatalmát meg kellett osztania — létrehozta, siránczó nőjének azon fölpanaszlására, hogy „az ephorok által királyi hatalma elveszett“, így felele: „Koránsem veszett el királyi hatalmam, — sőt tartósabb és erősb állandóságot nyert.“ — Így lesz velünk és a telek népével is.

Elvégre azt szokták a haladás és szellemi szabadság ellenei többnyire mondani, hogy: „a kinek semmije sincs, az semmit sem veszthetvén, mindig kész a nyugalanságra; már pedig édes hazánk földművelő és 12 millió emberből álló népének ingatlan vagyona nem lévén, úgy szólván önmagának semmije sincs.“ — Adjatok tehát tökéletes kárpótlások mellett, saját bátorságtok kedvéért, földbirtokot a telek népének, hogy így szerzett birtokát, tulajdonát, szeretett sajátját ő is féltve, — kész a nyugtalan mozgalmakra sohasem lehessen, — és hogy a trónnak, a magyar hazának hálával, érdekekkel és tulajdona édes és szívemelő érzetében tántorithatlan hűséggel lekötött jobbagya, nektek pedig legőszintébb s titeket áldó polgártársatok s végre a közös haza kebeléhez szent buzdulat- és hő szeretettel forrni vágyó nép legyen a telek népe!
